

İMAM HATİP LİSESİ MESLEK DERSLERİ ÖĞRETMENLERİNİN 'İMAM HATİPLİ' VİZYONU

Recep UÇAR*

Özet:

İmam hatip okulları Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile birlikte Türk eğitim sistemi içinde yasal temele oturtulmuş olmasına rağmen, cumhuriyet tarihi boyunca en çok tartışılan eğitim kurumlarının başında yer almıştır. Tartışmaların odağında bu okullarda yetişen öğrencilerin ağırlıklı olarak ideolojik eksende kimliğinin nasıl şekillendiği konusu yer almıştır. İmam hatip okullarında hâkim olan atmosfer, okulun kültürü ve kimliği, 'imam hatiplilik şuuru' gibi kavramsallaştırmalarla belirli özelliklere sahip öğrenci profili yetişmesinde etkili olmuştur. İmam hatip okullarının hâkim atmosferini oluşturan kimlik oluşumunda başat rol eğitim-öğretim programları, veli profili, idareci, öğrenci gibi paydaşlar yanında meslek dersleri öğretmenlerine aittir. Bu çalışmada İmam Hatip Liselerinde görev yapmakta olan meslek dersleri öğretmenlerinin 'İmam Hatipli Vizyonu'nun ne olduğu, oluşan vizyonun ne gibi ortak özelliklere sahip olduğu belirlenmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla elde edilen veriler ortaya çıkacak olan 'imam hatipli kimliği' hakkında fikir sahibi olmamıza yardımcı olacaktır. Araştırma nitel yöntemle dayalı olarak, yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile 2016/2017 eğitim-öğretim yılında Malatya il merkezi İmam Hatip Liselerinde meslek dersleri öğretmeni olarak görev yapmakta olan 25 katılımcıdan elde edilen verilere dayanmaktadır. Araştırma sonucunda öğretmenlerin, mesleki yeterliliğe sahip ve gelişime açık; öğrenme motivasyonu yüksek, araştıran sorgulayan, eleştirel düşünebilen bir zihin yapısına sahip; dürüst, söz ve davranışları uyumlu, sabırlı, özverili, çalışkan bir ahlaki yapıda; vatan, millet, ümmet hassasiyeti olan bir lider, önder, rol model; içinde yaşadığı toplumun kültürün farkında, uyumlu ve bunu geliştirerek devam ettiren, teknolojiyi kullanan, çağı yakalayan ama ona bağımlı olmayan; ehl-i sünnet çizgisinde ama mezhep taassubu olmayan, farklı inançlara saygılı bir öğrenci arzuladıklarını ifade ettikleri görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: İmam Hatip Lisesi/Okulları, Vizyon, Kurumsal Kimlik, Meslek Dersleri Öğretmeni, Din Eğitimi.

Abstract: Imam Hatip High School Vocational Courses Teachings are turned to be known as 'Imam Hatip Attender' Visions. Imam Hatip schools were at the forefront of the most discussed educational institutions in the history of the republic of Turkey, despite the legal basis within the Turkish education system with the Law

* Yrd. Doç. Dr. İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Eğitimi Anabilim Dalı, recep.ucar@inonu.edu.tr

on Unity of Education (Tevhid-i Tedrisat Kanunu). The focus of the discussions is on how students who grow up in these schools are predominantly shaped by the ideological axis. The atmosphere prevailing in the Imam Hatip Schools influenced the education of students with certain characteristics through conceptualizations such as school culture and identity, and 'imam hatipism consciousness'. In the formation of the identity that constitutes the dominant atmosphere of the imam hatip schools, the primary role is belonging to the teachers of the vocational courses besides the stakeholders such as education programs, parent profile, administrators and students. In this study, it was trialed to determine what common characteristics of the vision of Imam Hatip and the visions of the vocational school teachers working at Imam Hatip High Schools. Therefore, the obtained data will provide to have an idea about the 'imam hatip identity'. The research is based on qualitative method, semi-structured interview technique and the data obtained from 25 participants working as vocational courses teachers at Imam Hatip High Schools in Malatya city center in 2016/2017 academic year. As a result of the research, it is seen that the teachers could express their desire on students who have occupational competence and open to development; learning motivation is high, researching and questioning, have a critical thinking mind structure; honest, promising and behaving in a harmonious, patient, self-sacrificing, in a hard working moral structure; leadership based on patriotism, umma sensitivity; pioneer, role-model, aware of the culture of the society in which they live, harmonious and continue to develop it, using technology and catching the age but not dependent on them; on the line of Ahl al-Sunnah but not sectarian, and respectful of different beliefs.

Key words: Imam Hatip High School / Schools, Vision, Corporate Identity, Vocational Courses Teacher; Religious Education.

Giriş

Türk eğitim sistemi içerisinde Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile birlikte ör-
gün olarak eğitim-öğretim yapan imam hatip okulları Türk eğitim tarihinde ideolojik-politik eğilimlerden çokça etkilenmiş, uygulandığı dönemin laiklik anlayışına bağlı olarak ele alınmış; kimi zaman eğitim sistemi dışına itilmiş¹, kimi zaman da ülkeyi ve ümmeti kurtaracak neslin yetiştirilmesi misyonu yüklenerek birtakım beklentilere girilmiştir. Milli Eğitim Bakanlığınca açılan ortaöğretim sistemi içinde, hem mesleğe hem yükseköğrenime hazırlayıcı programlar uygulayan bir ortaöğretim kurumu olan² İmam Hatip Liselerinin öğrencilerine mesleki ve akademik beceriler kazandırması beklentisi yanında farklı beklentilerin de yüklenmiş olduğu

1 Ayhan, Halis, *Türkiye'de Din Eğitimi*, dem, İstanbul, 2014; Öcal, Mustafa, *Medresetü'l-Eimme ve'l-Huteba'dan İmam Hatip Liselerine Bizim Okullarımız*, Önder Yay., İstanbul, 2008.

2 MEB, 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu 25. ve 32. Maddeleri.

görülmektedir. İmam hatip okullarını farklı yapan, imam hatipli kimliğinin bazı süreçlerde idealize edilmiş olmasıdır.³ Bu beklentiler doğal olarak imam hatiplerde farklılık ortaya koyan bir kurum kimliği oluşturmaktadır. 'İmam hatiplilik ruhu' ya da 'şuuru' gibi kavramsallaştırmalarla dile getirilen, bir 'imam hatipli'nin nasıl bir yapıda olduğu/olması gerektiğine dair kimlik algılamaları, kurum içinde oluşan kültürün; kurum/okul kültürünün bir ürünü olarak ortaya çıkmaktadır. Aslında çalışmamızın merak konusu, bir imam hatipliyi 'imam hatipli' yapan bu kurum/örgüt/okul kültürünün nasıl oluştuğu, bu kültürü/kimliği oluşturan etkenlerin/paydaşların neler olduğu; özellikle de bu paydaşların belki de en önemlisi, kurumlarda görev yapan meslek dersleri öğretmenlerinin kurumsal kimlik oluşumunda katkısının ne olduğudur.

İmam hatiplilik, imam hatip lisesi öğrencisi veya mezunu olmak ortak özelliği temelinde hem ilişkisel hem de kategorik bir kolektif tanımlamadır ve her ne kadar güçlü bir kimlik vurgusuna sahip olmasa da kolektif bir kimlik görünümündedir. İmam hatiplilik şu ya da bu şekilde imam hatipli olmayandan bir yarış(tur)ma; 'bizlik', benzerlik temsilidir. İmam hatipliliğin, anlam, değer, inanç, tecrübe, avantaj ve dezavantajlarla bütün bunları kuşatıcı kod ve temsillerle yüklü kolektif bir belleği, bir geçmişi/tarihi vardır. İmam hatipli kolektif kimliği bu bellek tarafından üretilmekte ya da yeniden üretilmektedir. İmam hatipli kimliği, ilgili tarihi, sosyo-kültürel, dini ve politik değerler, uygulamalar ve süreçler tarafından şekillenmiş bir toplumsal bağlamda kurulmuştur. Bu bağlamdan beslenen bir kolektif belleğin koordinatları içerisinde imam hatipli kimliği paylaşılmakta, algılanmakta ve sosyal ilişki ve etkileşimle; müzakere yoluyla söylem düzeyinde yeniden üretilmektedir. İmam hatiplilik bireysel, insani, ruhi, ahlaki, dini ve sosyal içerikli, hem geleneksel ve dini, hem de modern ve demokratik değerlere sahip; bilişsel, manevi, dini ve sosyal açıdan güçlü, idealist ve aktif; bireysel, ulusal hatta küresel amaç ve içerikli eylem tarzları sergileyen bir kimliktir⁴ Bu kimliği üreten aktörlerden biri de okul kültürünün oluşumuna katkında bulunan meslek dersleri öğretmenleridir.

Okulun evrensel amaçlarından olan toplum kültürünü genç kuşaklara aktarmak, bireyin sosyalleşmesini sağlamak ve istendik yönde bilgi, beceri ve tutum kazandırabilmek için okulun etkili bir örgütsel kültüre sahip

3 Örnekler için bkz. <http://rehberimamhatip.blogcu.com/imam-hatip-nesli/1207036> erişim: 04/07/2017;

<http://www.imamhatiphaber.com/imam-hatip-nesli-yeniden-canlanmali/434/> erişim: 04/07/2017;

<http://www.hayretinkaraman.net/makale/0906.htm>erişim:04/07/2017;.

4 Macit, Mustafa, Medyada "İmam Hatipli" Sosyal Temsilleri: Kolektif Bir Kimlik Söylemindeki Toplumsal İz Düşümler", "100. Yılında İmam Hatip Liseleri" Uluslararası Sempozyumu içinde, dem Yay., İstanbul, 2015, s. 343-358.

olması gerekir⁵ Örgüt için baskın değerler sistemi olan örgüt kültürü, o örgütün çevrede tanınmasını, değerini, toplumsal standartlarını, çevredeki diğer örgüt ve bireylerle ilişki biçimlerinin ve düzeylerinin yansımaları olarak değerlendirilebilir.⁶ Eğitim sisteminin en işlevsel parçası olan okulların sahip olduğu örgüt kültürü kendisini, çalışanlarını etkilediği gibi bir üst sistemi olan toplumu da etkilemektedir. Okulun en önemli ve açık özelliği, üzerinde çalıştığı hammaddenin toplumdan gelen ve topluma giden insan olmasıdır. Bundan dolayı, okulun birey boyutu kurum boyutundan daha duyarlı, informal yanı formal yanından daha ağır, etki alanı yetki alanından daha geniştir.⁷

Okul, iç ve dış çevresinde bulunan unsurları birleştiren, uzlaştıran ve dengeleştiren bir kurumdur. Okulların hepsi aynı gibi gözükse de, özelde insanın parmak izi gibi birbirinden farklılıklar gösterir. Her okulun birbirinden farklı bir kişiliği vardır.⁸ Bu nedenle okul kültürü okullar arasında ayırt edicilik özelliği taşır.⁹ Her bireyin kendine özgün bir kişiliği olduğu gibi, her örgütün de kendine has onu diğer örgütlerden ayıran bir kişiliği mevcuttur. Örgütün farklı karakteristik ve yapıları bu kültürü belirgin kılar ve onu diğerlerinden ayırır.¹⁰

Sönmez'e göre mesleki ve teknik eğitimin kendine özgü yanları incelendiğinde; programları, planları, çalışma ortamları, aynı fiziki ortamda farklı bölümlerin bulunması, öğretmen yetiştirme sistemindeki farklılık, çevreyle olan ilişkileri, özellikle öğrenimin bir bölümünün iş örgütlerinde uygulama şeklinde olması nedeniyle ortaya çıkan çevre ilişkileri, öğrencilerin, velilerin, çevrenin beklentileri genel ortaöğretim kurumlarıyla karşılaştırıldığında farklılıklar göstermektedir. Bu farklı öğelerin bütünde kendine özgü bir örgüt kültürü yarattığı söylenebilir.¹¹ Bu durum bir meslek lisesi de olan İmam Hatip Liseleri için de geçerlidir. Okulların kültürel yapısı fiziksel özelliklerden ziyade, yönetici, öğretmen ve öğrenci iletişiminden etkilenir. Okulun akademik önemi, öğretmenlerin derslerdeki etkinlikleri, ödül ve cezalandırma, öğrencilerin öğrenme koşulları, okuldaki sorumlu-

5 Terzi, Ali Rıza, "İlköğretim Okullarında Örgüt Kültürü" *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi* (43), 2005, s. 423-442; Sönmez, Melek Alev, "Meslek Liselerinde Örgüt Kültürü" *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*(45), 2006, s. 85-108.

6 Sönmez, age., s. 85-108.

7 Bursalıoğlu, Ziya, *Okul Yönetiminde Yeni Yapı ve Davranış*, Pegem Özel Eğitim ve Hizmetleri, Ankara, 2000.; Sönmez, age., s.87.

8 Bursalıoğlu, age.

9 Yıldırım, Bilal, *Okul Yöneticilerinin Kültürel Liderlik Rollerinin Öğretmenlerin İş Doyumuna ve Meslek Ahlakına Etkisi*, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Elazığ, 2001; Sönmez, age., s.88.

10 Köse, Sevinç, Tetik, Semra, & Ercan, Cuma, "Örgüt Kültürünün Oluşturan Faktörler", *Yönetim ve Ekonomi*, 7(1), 2001, s. 219-242.

11 Sönmez age., s. 85-108.

lukları ve katılımı, öğretimin niteliği ve okuldaki çalışma ortamı, okulun kültürel yapısını belirleyen temel öğelerdir.¹² Genel olarak her kişinin kendine has, bulunduğu yerde görmüş olduğu eğitim ve sahip olduğu kültüre bağlı olarak, kendiliğinden ortaya çıkmış bir karakteri ve bu karakterin, çevresinde bulunan bireylerce anlaşılan bir imajı ve kimliği vardır.¹³

Kurumsal kimlik, bir kuruluşun kim olduğunun, ne yaptığının ve nasıl yaptığının görsel ve davranışsal sunumudur. Kurum olmadan, kurumsal kimlik olmaz. Kurumsal kimlik kurumla birlikte doğar büyür gelişir ve geliştirilir. Kurumsal kimlik bir kurumun kendi iç ve dış çevresini oluşturan gruplara kendini anlatan toplam iletişimidir. Bu iletişim kurumun elemanları, çevresi ürün ve hizmetleri aracılığıyla gerçekleşir¹⁴; söz konusu okul olduğunda ise, kurumdan yetişen, diğer kurumlarla ortak ve farklı olarak gerçekleşen öğrenci ortak özellikleri, kurumiçi gerçekleşen etkileşimin göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

'Kimlik' bireylerde olduğu gibi, kolektif gruplarda ve kurumlarda da ayırt edici bir özellik taşımaktadır. Kurum kimliği bireysel ve kolektif kimliğe benzer bir biçimde kuruluşların belirgin özelliklerinin tümünü ifade eder. "Her kuruluş toplam kültür içerisinde bir alt kültür olarak bağımsız bir biçimde içe ve dışa doğru etkide bulunan ve hem kurum içinde, hem de dışında yaşanan sosyo kültürel ve sosyo-psikolojik bir kimliğe sahiptir".¹⁵

Kurum/Örgüt kültürüne ilişkin olarak yapılan araştırmalar daha çok yönetim ve liderlik konuları üzerine odaklanmıştır.¹⁶ Okul kültürü ilgili alanyazında okul başarısının bir koşulu olarak, kurumda yaratılması gereken değerler, inançlar, yaklaşımlar ve tutumlardan oluşan bir atmosfer olarak görülmüş ve sözkonusu çalışmalar kurumların başarısı ve çalışanların uyumuna yönelik hangi kurumsal kültür bileşenlerinin ne düzeyde olduğu ve olması gerektiği üzerine yoğunlaşmış¹⁷, okulun baskın kimliğini oluşturan kültür etkenlerinin neler olduğu, bunların nelerden etkileniyor oldukları; öğretmen, öğrenci, idareci, veli, çevre gibi paydaşların okul kültürünün oluşmasında ne gibi fonksiyonlara sahip olduğu, bu kültürün

12 Sezgin, Feridun, "Öğretmenlerin Örgütsel Bağlılığının Bir Yordayıcısı Olarak Okul Kültürü" *Eğitim ve Bilim*, 35 (156), 2010, s. 142-159.

13 Büyükbaykal, Güven N., "Günümüzde Kurumsal Kimlik Olgusunun Yeri ve Önemi" *İletişim Fakültesi Dergisi* (22), 2005, s. 61-65.

14 Büyükbaykal, agm., s. 61-65.

15 Okay, Ayla, *Kurum Kimliği*, MediaCat Kitapları, Ankara, 2000, s. 39; Kuşakçioğlu, Arzu, *Marka Kimliği, Kurum Kimliği ve Aralarındaki Bağlantı*. Ankara Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2003, s. 27.

16 Korkut, Adem & Özge Hacıhafızoğlu, "Öğretmenlerin Okul Kültürünü Algılama Düzeyleri: Büyükçekmece Örneği" *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 2011, Erişim adresi: www.esosder.org, 10 (37), s. 135-152.

17 Balcı, Ali, *Etkili Okul Geliştirme, Kuram Uygulama ve Araştırma*. Pegem A Yayıncılık, Ankara, 2002; Sezgin, age., s. 42-159.

okuldaki örtük öğrenmelerdeki katkısının ne olduğu gibi sorular zaviyesinden olgular belirgin bir şekilde ele alınmamıştır.

Okul kültürü çalışmalarında din ve inançlar üzerinde yeterince durulmadığı da gözlemlenmiştir. Din ve inançlar da kültürün temel ögesi ni oluşturur. İnsanlar belirli konularda belirli inançlara sahip olabilirler. İnançlar arasındaki benzerlikler ne kadar çok ise o toplumun kültür inançlar da o derece kuvvetli olur.¹⁸ Aynı şekilde kurum çalışanlarının sahip oldukları din anlayışı ve buna bağlı olarak arzuladıkları insani özellikler kurumun kimliğini de etkileme gücüne sahiptir.

Ağırlıklı olarak eğitim kurumlarında öğretmenler tarafından yürütülen açık ve örtük programlar, İmam Hatip Lisesi meslek dersleri öğretmenleri tarafından bazen kasıtlı bazen de kasıtsız olarak uygulanmaktadır. İmam Hatip Lisesi meslek dersleri öğretmenlerinin örtük programı uygulamadaki durumlarının tespit edilerek ortaya çıkartılması, hem meslek derslerinin daha etkili ve verimli okutulmasına hem de alana ilişkin program geliştirme çalışmalarına katkıları itibariyle araştırılmaya değer bir konudur. Aynı zamanda öğretmenlerin sahip olduğu vizyon, olmasını arzuladığı öğrenci profili, farkında olsun ya da olmasın o kurumdaki örtük programın bir bölümünü oluşturmakta; bu da okul kültürünün oluşumuna katkı sağlamaktadır.

Öğrenci, okul ve sınıf yaşantısı sürecinde resmi programlarda belirtilenlerin dışında, gerçekte kendisinden neler beklendiğini öğrenir. Örtük program ideolojik bağlantılar içerir. Okulların öğrencilere kazandırmak istediği davranış kalıpları yanında öğretmenlerin kendi ideolojilerinin önermeleri de yer almaktadır. Öğretmenlerin inanç, düşünce ve değerleri örtük programın ve kurum kimliğinin oluşmasına büyük katkı sağlamaktadır. Her öğretmen belli bir ideoloji, dünya görüşü, düşünce ve inanç sistemine sahiptir. Öğretmenler konuları olduğu gibi değil, farkında olarak ya da olmayarak kendi görüş, düşünce ve inançlarını katarak sunarlar, o yönde mesajlar verirler. Öğretmenin görüşleriyle resmi program çalıştığı zaman öğretmenin görüşlerinden oluşan örtük program devreye girer ve örtük program resmi programdan daha etkilidir. Böylelikle öğrenciler sadece resmi programda öğretilenleri değil, aynı zamanda öğretmenlerinin kendilerine ilettikleri değerleri de öğrenmiş olurlar.

Resmi programın pratikteki uygulayıcısı öğretmendir. Resmi programın boşluklarını öğretmen kendi değerler sistemi doğrultusunda kendince doldurur. Örtük programın varlığını tespit etmek okul kültürünün

keşfi ile mümkündür. Okulda gerçekleşen birçok etkinlik okul kültürünü yansıtmaktadır. Okul kültürünü etkileyen unsurlardan biri de öğretmenlerin ortak tutumları, davranışları, inançları, hayalleri, arzuladıkları öğrenci modelleridir; yani eğitime ilişkin vizyonlarıdır. Dolayısıyla öğrencileri ve okul atmosferini öğretmenlerin öğrencilere ilişkin vizyonları etkilemektedir.

Vizyon; geleceğe ilişkin bakış açısını ifade eder. Bu çalışmada öğretmenlerin gelecekte sahip olması gerektiğini düşündüğü ideal özellikler kastedilmektedir. Bu çalışmada vizyon kavramı, geleceğe ait düşünceler, hedefler, arzular; zihinde oluşturulan genel resim olarak ele alınmaktadır. Öğretmenlerin öğrencilerle ilgili olarak tasarladıkları arzuladıkları hedefledikleri senaryo ya da resim onların vizyonunu oluşturmaktadır.

İmam Hatip Lisesi meslek dersleri öğretmenlerinin inanç, tutum ve değerleri kurum olarak İmam Hatip Liselerinin kurumsal vizyonu ve kimliğinin oluşmasında etkilidir. Öğretmenler kendi değerler sistemi, yaşadıkları tecrübeleri ve algıları çerçevesinde muhayilelerinde ideal bir öğrenci profili çizmektedirler. Arzuladıkları, görmek istedikleri öğrenci özelliklerinin uygulamalarına yansımaları, gizli program olarak ortaya çıkması kaçınılmazdır.

Bu çalışmada İmam Hatip Lisesi meslek dersleri öğretmenlerinin 'İmam Hatipli vizyonları'nın neler olduğu, bu vizyonların ne kadarının öğretmenlerin ortak vizyonu olduğu, bu vizyonlarının oluşumunda ne gibi etkenlerin olduğu gibi hususlara değinilecektir.

Şu husus özellikle vurgulanmalıdır ki; öğretmenlerin vizyonları, halihazırdaki vakıayı değil, olması gerektiğine inandıkları öğrenci özelliklerini kapsamaktadır. Zaten araştırmaya katılan meslek dersleri öğretmenleri düşüncelerini ifade ederken çoğunlukla önce var olan durum ve algılanan gerçeklik üzerine dile getirdikten sonra kendilerine göre ideal olanı belirtmişlerdir. Binaen aleyh, araştırmada dile getirilen hususların gerçekliklerinin ne boyutta olduğu gibi hususlar başka araştırmaların konusu olarak değerlendirilebilir.

Yöntem

Bu çalışmanın verileri nitel araştırma yöntemiyle elde edilmiştir. Araştırmada nitel yaklaşımın olguları halihazırda var olduğu şekliyle, herhangi bir müdahale gerçekleştirmeksizin açıklamaya dayalı tarama modeli¹⁹ kullanılmıştır. Bu yöntem içerisinde insanların algılamalarının, deneyimlerinin ve tutumlarının derin bir şekilde incelenmesi yatmak-

19 Karasar, Niyazi, *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Nobel Yay., Ankara, 2007.

tadır. Nitel araştırmacı bireylerin deneyimlerini bizzat birinci ağızdan alır, problemlerin nasıl olduğunu, olayları anlamaya çalışır; araştırmaya konu olan bireylerin olaylara, deneyimlerine ve problemlere yükledikleri anlamları bulup ortaya çıkarma ve anlama gayretine girer.²⁰ Nitel araştırma ile elde edilen sonuçlar evrene genellenemez, nesnel gerçeklik yerine insanların olaylara sübjektif anlamdırmaları tespit edilmeye çalışılır.²¹ Araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşme, nitel araştırmalarda sözlü iletişim yoluyla, sıkça kullanılan bir veri toplama tekniğidir.²² Yarı yapılandırılmış görüşmede araştırmacı, görüşülene yönelteceği belli başlı soruları hazırlar ve bu soruları sorar. Ancak görüşme sırasında yeni soru sorma gereğini de hissederse onları da görüşülen kişiye yöneltir; görüşme sürecinde araştırmacı görüşülen kişinin sözlü olmayan mesajlarını algılayabilir, soruların sırası konusunda esneklik sağlar.²³

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu oluşturan 2016-2017 eğitim-öğretim yılında İmam Hatip Lisesi meslek dersleri öğretmeni olarak görev yapmakta olan 19'u erkek 6'sı bayan olmak üzere 25 öğretmen ile yarı yapılandırılmış yüz yüze görüşme yapılmıştır. Katılımcı öğretmenlerin çoğunluğu Malatya Merkez İmam Hatip Liselerinde görev yapmaktadırlar. Öğretmenlerin seçiminde mesleki kıdem ve tecrübelerinin dengeli dağılımına dikkat edilmiştir. Tamamen gönüllü olan ve samimi katılımında bulunan öğretmenlerle görüşmelere devam edilmiş, bir öğretmenle görüşme süresi ortalama 20 dakika sürdüğü belirlenmiştir. Araştırmaya katılan meslek dersleri öğretmenlerinin kişisel özellikleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

20 Güler, Ahmet, Halıcıoğlu, Mustafa, Taşğın, Bülent, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yay., Ankara, 2013.

21 Ekiz, Durmuş, *Eğitimde Araştırma Yöntem ve Metodlarına Giriş*, Anı Yay., Ankara, 2003; Kuş, Elif, *Nitel Nitel Araştırma Yöntemleri*. Anı Yay., Ankara, 2009; Güler, Halıcıoğlu, & Taşğın, age.; Karasar, age.; Baş, Türker, & Akturan, Ulun, *Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yay. Ankara: 2013.

22 Yıldırım, Ali & Şimşek, Hasan, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yay., Ankara, 2006, s. 119.

23 Bk.Yıldırım, A., & Şimşek, H., age.

Tablo-1:Katılımcı Meslek Dersleri Öğretmenlerinin Demografik Özellikleri

Katılımcı	Cinsiyet	Yaş	Mesleki Kıdem	Öğrenim Düzeyi
K1.	(E)Erkek	62	35	(L)Lisans
K2.	(E)Erkek	48	25	(YL)Yüksek Lisans
K3.	(E)Erkek	57	34	(L)Lisans
K4.	(K) Bayan	32	8	(L)Lisans
K5.	(E)Erkek	47	25	(L)Lisans
K 6.	(E)Erkek	62	36	(L)Lisans
K 7.	(E)Erkek	48	23	(D) Doktora
K 8.	(E)Erkek	32	10	(L)Lisans
K 9.	(E)Erkek	45	21	(L)Lisans
K 10.	(E)Erkek	29	3	(YL)Yüksek Lisans
K 11.	(E)Erkek	44	19	(L)Lisans
K 12.	(K) Bayan	41	7	(L)Lisans
K 13.	(K) Bayan	30	6	(L)Lisans
K 14.	(K) Bayan	41	10	(L)Lisans
K 15.	(E)Erkek	56	32	(L)Lisans
K 16.	(E)Erkek	39	17	(YL)Yüksek Lisans
K 17.	(E)Erkek	48	25	(L)Lisans
K 18.	(E)Erkek	53	28	(L)Lisans
K 19.	(E)Erkek	30	8	(L)Lisans
K 20.	(K) Bayan	29	5	(L)Lisans
K 21.	(E)Erkek	45	20	(L)Lisans
K 22.	(K) Bayan	27	4	(L)Lisans
K 23.	(E)Erkek	48	24	(L)Lisans
K 24.	(E)Erkek	47	20	(L)Lisans
K 25.	(E)Erkek	47	23	(YL)Yüksek Lisans

Verilerin Analizi

İçerik analizi sürecinde, din sosyolojisi ve din eğitimi bilimcisi olan iki uzmanın görüşleri doğrultusunda öğretmenlerin görüşlerinin 6 ana başlıkta değerlendirilebileceği görülmüştür. Tespit edilen bu ana başlıklar esas alınarak derinlemesine görüşmeler yapılmış ve alt temalar oluşturularak analiz edilmiştir. Verilerin çözümlenmesinde içerik analizi ve betimsel analiz tekniği kullanılmış, bulgular uygun görülen ve gerekli olan yerlerde nicelleştirilerek (sayı kullanılarak) sunulmuştur. Nitel bulgular analize açıklık getirmek, güvenilirliği arttırmak için nicel ifadeler kullanılarak belirtilebilir.²⁴ Temel amacı toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmak olması, içeriklerle ilgili ortak ve sistematik verilere ulaşmayı öngörmesi, esas olarak birbirine benzeyen verileri belirli kav-

ramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirerek bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenleyerek yorumlamaya fırsat vermesi, ve-rileri daha derin bir işleme tabi tutması²⁵ gibi özelliklerinden dolayı içerik analizi tekniğini uygulamak uygun görülmüştür.

Araştırmada sık sık kullanılan 'imam hatipli' nitelemesi İmam Hatip Liselerinde öğrenim görmekte olan öğrencileri ve bu okullardan mezun olan kişileri ifade etmektedir. Katılımcılar sayı ile kişisel özellikleri ise kısaltma yapılarak kodlanmıştır, örneğin; 1.E/62/35/L: 1.Katılımcı, E=Erkek/62=Yaş/35=Mesleki kıdem/L=Lisans mezuniyet.

Bulgular

Meslek dersleri öğretmenleri ile yapılan görüşmelerin analizi sonucunda 6 ana tema ve bu temalarında kendi içinde alt temaları belirlenmiştir. Ana temaların tablo halindeki ifadesi şu şekilde olmuştur:

Tablo-2: İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretmenlerinin Arzuladıkları İmam Hatipli Özellikleri Ana Temalar

Temalar	n
1- Bilişsel-Zihinsel Özellikler	25
2- Mesleki Özellikler	25
3- Ahlaki Özellikler	17
4- İnanç Yapısı Özellikleri	15
5- Kültürel Özellikler	14
6- Politik- İdeolojik Özellikler	11

Tablodaki temalar incelendiğinde bilişsel-zihinsel özellikler ile mesleki olarak öğrencilerin sahip olması gereken özellikler öğretmenlerce en fazla vurgulanan, diğer bir ifadeyle öncelik verilen temalar olmuştur; bunların ardından, sırasıyla ahlaki özellikler, inanç yapısı, kültürel özellikler ve son olarak politik-ideolojik özellikler gelmektedir.

Ders programında Anadolu İmam Hatip Liseleri Mesleki Din Öğretiminin vizyonu; "İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak esaslarını içselleştiren; Hz. Muhammed'i (s.a.v.) model alan; araştıran, sorgulayan ve edindiği bilgiler ışığında aklını kullanarak problemlere çözüm üretebilen; ibadetlerle ilgili uygulama becerisine sahip olan; dünya ahiret dengesini kurabilen; İslam'ın temel kaynaklarını tanıyan; din hizmetleri uygulama becerisi kazanan; toplumu din konusunda aydınlatan ve onların dinî bilgilerle ilgili ihtiyaçlarına cevap verebilen bireyler yetiştirmek" olarak ifade edilmiştir. Ders programı resmi vizyon ifadeleri ile öğretmenlerin vizyon ifadelerinin

büyük ölçüde örtüştüğü, belirlenen temaların da resmi vizyon ifadelerini de kapsadığı görülmektedir.²⁶ Ders programında özellikle “anamlı bir öğrenme için edinilen yeni bilgilerin günlük hayatta karşılığını bulması, bu bakımdan öğrencilerin öğrendiklerini çeşitli hayat durumlarında ve farklı disiplin alanlarında nasıl kullanabileceklerini kavramalarına yardımcı olacak, öğrencilerin öğrenmeye karşı olumlu tutum geliştirmelerine ve hayat boyu öğrenen olmalarına katkı sağlayacak, öğrenmeyi daha anlamlı ve kalıcı hâle getirecek” becerilerin desteklenmesi vurgulanmaktadır. Öğrencilerin toplumsal ve evrensel değerleri keşfetmelerine fırsat sağlayan, değerleri benimseyerek tutum ve davranışa dönüştürmelerini destekleyen bir öğrenme öğretme ortamı oluşturulması için öğretmenin rehber olması gerektiği belirtilmektedir.²⁷ Öğretmenler öğrencilerin özgünlüklerini, sorun çözme ve araştırma becerilerini kullanmalarını gerektirecek zorlayıcı görevler yapılandırmalıdır. Öğretmenler öğrencilerini farklı çözümler üretmeleri, başarılı problem çözücü ve araştırmacı olmak için gerektiğinde risk almaları konusunda yüreklendirmelidir.²⁸

Toplumların teknoloji çağından bilgi çağına doğru ilerlemeleri ile son yıllarda meydana gelen bilimsel, teknolojik, sosyal değişim ve gelişmeler, toplumun öğrencilerden geleceğin bireylerinden beklentilerini de farklılaştırmıştır. Bu gelişme ve ilerlemeler, öğrencilere temel bilgi ve becerilerin yanı sıra eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, araştırma yapma, sorun çözme gibi bilişsel; sosyal ve kültürel katılım, girişimcilik, iletişim kurma, empati kurma gibi sosyal; özenetim, özgüven, yaratıcılık, kararlılık, liderlik gibi kişisel yeterlilik ve becerilerin kazandırılmasını zorunlu kılmaktadır.²⁹

1. BİLİŞSEL-ZİHİNSEL ÖZELLİKLER

Bilişsel-zihinsel özellikler ana temasını oluşturan alt temalar aşağıdaki şekilde tasnif edilmiştir,

a. Bilimsel Düşünme, Anamlı Öğrenme, Sorgulayıcılık (Ezberci olmama)

Meslek dersleri öğretmenleri, öğrencilerin ezberci bir zihne sahip olmasından rahatsızlıklarını dile getirdikten sonra; öğrencilerin sorgulayan,

26 MEB (02/05/2017), *Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları*, Ankara, s. 5.

27 MEB (02/05/2017), *Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları*, Ankara, s. 6.

28 MEB (02/05/2017), *Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları*, Ankara, s. 7.

29 MEB (02/05/2017), *Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları*, Ankara, s. 11.

bilgileri anlamlandıran, özellikle Kur'an ve sünnetin anlaşılmasında zihinsel mekanizmaları işleten bir zihin yapısına sahip olmaları gerektiği kanaatine sahip oldukları anlaşılmaktadır. Bu konuda örnek ifadeler aşağıda verilmiştir;

1.E/62/35/L: Bizim öğrencimiz Kur'anı bilmiyor. Her ne kadar yüzünden öğretiyorsak da Kur'an'ın içeriğinden haberi yok. Bilişsel olarak ezberliyorlar ama mezun olduktan sonra onu da unutuyorlar. Okuduklarının hayatta karşılığının ne olduğu ne anlama geldiğini sorgulamıyor... okuyan ve düşünen bir birey olmalarını arzu ederim.

2.E.48/25/YL: Düşünen, akleden, sorgulayan, geleneklere bağlı kalmakla birlikte biat kültürüne kayıtsız teslim olmayan, içinde yaşadığı çağı çözümleyebilen zihin dünyasına sahip bir kimlik inşası içerisinde olması gerekmektedir.

8.E/32.10/L. İnanırılmış değil, muhakeme ettikten sonra adanmış bir ruhla Allah'a teslim olmalı. İlim tahsilinde karınca gibi olup zamanını boşa harcamayan bir kişi olmamalı.

17.E/48/25/L: Allah'ın kendisine lütfe ettiği akli melekelerini olabildiğince geliştirmelidir. Bunu da özellikle düzenli bir çalışma ve okuma alışkanlığıyla sağlamalıdır. Bilişsel ve zihinsel olarak berrak bir halde olmalı, zihni karışık bir halde olmamalıdır.;

25.E/47/23/YL: Kendisinin ve diğer varlıkların anlamını, önemini, var oluş sebebini kavramış, analitik düşünebilen, çözümler yapabilen, bilgiyle donanmış bir birey olması gerektiğine inanıyorum.

7.E.48/23/D: Her bilgiyi doğru olarak kabul etmemeli, şüpheli olmalı, bilgiyi kaynaklarından teyit edebilmeli ve gerekirse test etmelidir. Düşünceleri ve inançları sağlam gerekçelere dayanmalıdır. Allah teala bile Kur'an'da kendini tartışmaya açıyorken öğrencilerimizi körü körüne inanlar olarak yetiştirmek İslam'ı anlamamak demektir.

Doktora ve yüksek lisans mezunu öğretmenlerin, öğrencilerin zihinsel mekanizmalarıyla ilgili olarak daha akademik söylemlere sahip oldukları görülmektedir.

Öğretmenler var olan durumu menfi ifadelerle belirttikten sonra geleceğe ilişkin umutlarını koruyarak, bir taraftan objektiflik-tarafsızlık, bilginin kaynağını sorgulama, analitik düşünme gibi bilimsel düşünmenin süreçlerinden sayılabilecek tutum ve davranışları zikrederken, diğer yandan öğrencilerin bilim ve teknolojiyi üreten ve bunları en iyi şekilde kullanan bireyler olması gerektiğini vurgulamışlardır. Bilimselliğin sadece fen ilim-

lerinde değil, aynı zamanda din alanında da arzulanan bir öğretici özelliği olduğu anlaşılmaktadır.

10.E/29/3/YL: İmam Hatip lisesi tek tip insan yetiştirme modundan uzaklaşmalı ve düşünebilen, öğrenmeye ve kendini geliştirmeye açık hareket edebilen bir özelliğine sahip olmalıdır.

5.E.47/25/L: İçinde bulunduğumuz çağın gerektirdiği bilgi, beceri ve teknolojik donanımlara sahip olmalı; aklını, zekasını ve kabiliyetlerini en üst düzeyde kullanmalı; yapıcı, inşa edici, parçalardan oluşan bilgileri tamamlayıcı ve üretici bir zekaya sahip olmalı; bilimin ortaya koyduğu nimetlerden sonuna kadar istifade etmeye çalışmalıdır.

22.K/27/4/L: Hem din ilimleriyle hem de fen ilimleriyle mücehhez olmalı, o takdirde kişi ancak dengeli bir düşünce sahibi olabilir.

25.E/47/23/YL: Her ne kadar hali hazırdaki öğrencilerimiz kapasite olarak yetersiz olsa da kendisinin ve diğer varlıkların anlamını, önemini, var oluş sebebini kavramış; analitik düşünebilen, çözümlemeler yapabilen, bilgiyle donanmış bir birey olması gerektiğine inanıyorum. Ama yeni gelen imam hatip neslinin bunu başarabileceğini umut ediyorum.

Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programlarında meslek dersleri öğretim süreçlerinde öğrencilerin "üst düzey bilişsel becerilere (eleştirel, analitik, özgün ve yenilikçi düşünen, sorgulayan, yorum yapan vb.) sahip; akademik ve sosyal anlamda başarılı, öğrendiklerini önceki öğrenmeleri ve farklı disiplin alanlarıyla ilişkilendirebilen, edindiği bilgi, beceri tutum ve davranışları günlük hayatına aktarabilen, merak eden, araştıran, açık fikirli, liderlik ve girişimcilik ruhuna sahip; teknolojiyi etkili şekilde kullanılabilen ve teknolojik gelişmelere ve hızlı değişim ve gelişmelere uyum sağlayabilen,..."³⁰ olmak gibi bilişsel özellik ve becerilere sahip olmaları hedeflenmektedir. Yine ders programında problemi fark edebilme, problemle uygun çözüm önerileri sunma, akıl yürütme sürecini takip edebilme ve değerlendirme, dinî ve ahlaki meselelerde sebep-sonuç ilişkisine bağlı olarak çıkarımlarda bulunma gibi becerileri öğrencilere kazandırılmak istenen Problem çözme becerileri kapsamında değerlendirilmektedir. Bunlar yanında imam hatip lisesi öğrencisinin araştıran ve sorgulayan; özel referans kaynaklara ulaşabilen (almanak, ansiklopedi, sözlük, il yıllıkları, mikrofişler, dergiler), basılı ve görsel kaynaklardaki bilgilere ulaşabilen ve kaynakları değerlendirebilen (gazete, dergi, televizyon, radyo, cd, dvd, ...), kitabın farklı bölümlerini kullanabilen (dizin, içindekiler, ...),

30 MEB (02/05/2017), *Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları*, Ankara, s. 3-4.

anahtar sözcükleri, ciltlerdeki rakam ve harfleri, indeksi ve referansları kullanabilen, uygun bilgi kaynağını kullanabilen, bilgiyi kullanılabilir biçimlerde planlayabilen ve yazabilen (konunun ana fikrini çıkarma, özet hazırlama, not alma, bilgiyi kaydetme, dipnot kullanma, rapor yazma), yararlandığı kaynakları kaynakçada titizlikle gösteren, okuduğu kaynağı yorumlayabilen, doğru sorular sorabilen ve delile dayalı sonuç çıkarabilen, güncel gelişmeleri takip eden bireyler olması arzulanmaktadır.³¹ Öğretim programının öngördüğü bilişsel özellikler ile öğretim programında yer aldığı kadar ayrıntılı bir şekilde olmasa da mülakata katılan öğretmenlerin ifadelerinin büyük oranda örtüştüğü görülmektedir.

b. Objektif Olma-Bağımsız Düşünebilme, Rasyonalite/ Gerçekçi Yaklaşım

Öğretmenler düşünme, araştırma, okuma gibi davranışların hemen ardından önyargılı olmama, objektif ve tarafsız olma özelliklerini belirtmektedirler. Tarafsızlık konusunun öğretmenlerce daha çok toplumsal tartışmalara doğrudan taraf olmama anlamında kullanıldığı, gerekli araştırma ve okumaların yapılması sonucunda karar verme mekanizmasının bir aşaması olarak görüldüğü açıktır.

4.K.32/8/L: Düşünebilen, düşündüklerini açıklayıp, değerlendirmeler yapabilen, objektif olan bir gençlik düşünüyorum. Yaşadığı olaylarla ilgili veya meydana gelen ulusal ve uluslararası konularda yorum yapabilen, bilişsel olarak kendini daima zinde tutan bir imam hatipli gençliği tasavvur ediyorum.;

6.E./62/36/L: ...okuyan, araştıran sorgulayan bunun yanı sıra değişik görüşler arasında karşılaştırmalar yapıp gerçekleri ortaya koymak için çaba sarfeden...;

5.E.47/25/L: ...okuyan ve araştıran bir kişiliğe, zeka ve iradeye sahip olan... Yoksa körü körüne batıl görüşlerin etkisinde kalarak imam hatiplik özelliğini kaybeder.; *9.E/45/21/L:...aklını kimsenin cebine koymaması lazımdır.*

10.E/29/3/YL: İmam Hatip Lisesi tek tip insan yetiştirme modundan uzaklaşmalı ve düşünebilen, öğrenmeye ve kendini geliştirmeye açık olmalı...

12.K/41/7/L: Düşünebilen, fikir üretebilen yeniliklere açık ama bilinçli, ön yargılı olmayan ve aklını kullanabilen bir birey/imam hatipli düşünüyorum.

31 MEB (02/05/2017), *Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları*. Ankara, s. 12.

13.K/30/6/L: ...bakış açısı geniş ve nesnel olmalı.;

14.K/41/10/L: Özgür düşünen, akleden;...

15.E/56/32/L: Dar anlayış ve yorumları aşabilmeli, hiçbir asabiyet içerisinde bulunmamalıdır. Hele bu özellikler söz konusu din olunca daha da önemli hale geliyor.

Öğretmenlerin vurgularından biri de gerçekçi olmak, akılcı olmak; hayalperest olmamaktır.

2.E.48/25/YL: "Niçin?" ve "Neden?" sorularının bilişsel manada hayatlarında daha fazla yer alması gerek,

3.E.57/34/L: Sürekli okumalar gerçekleştirmesini, farklı türlerde kitap okumasını, araştırmalar yapmasını, zihinsel olarak sorgulamasını; akılcı olmalarını arzu ederdim.

4.K.32/8/L: ... hayalperest olmamalıdır.

c. Yenilikçi ve Güncel Düşünme

Öğretmenler öğrencilerinin aktüaliteyi, güncel olanı kavrayabilecek, bunun yanında da yeniliklere açık, yenilik arayışında olan bireyler olmalarını arzu etmektedirler.

4.K.32/8/L: Yaşadığı olaylarla ilgili veya meydana gelen ulusal ve uluslararası konularda yorum yapabilen, bilişsel olarak kendini daima zinde tutan;

5.E.47/25/L: İçinde bulunduğumuz çağın gerektirdiği bilgi, beceri ve teknolojik donanımlara sahip...;

12.K/41/7/L: ...yeniliklere açık....;

18.E/53/28/L: Kendini geliştirecek, yeteneklerini arttıracak her türlü gelişime açık olmalıdır.;

19.E/8/30/L: Öğrenmeye açık, yenilikçi, değişime karşı direnmeyen, ... günceli takip eden...

İmam Hatip Liseleri meslek dersleri öğretim programlarında üst düzey zihinsel becerilerin kazanımına açık vurgular yapılmaktayken, programlarda açıkça belirtilmeyen toplumsal kesimlere karşı, özellikle dini anlamda önyargıları aşabilme, daha gerçekçi ve objektif düşünme gibi özelliklerin öğretmenlerin yaşamış oldukları tecrübelerin yapmış oldukları eğitime birer yansıması olarak düşünülebilir.

d. Liderlik – Kanaat Önderliği

Katılımcıların büyük çoğunluğunun 'imam hatipli' olmak demenin ah-laki ve bilişsel anlamda değil aynı zamanda siyasi ve ideolojik anlamda da toplumda bir örnek, lider, rol model ve kanaat önderi olması gerektiği konusunda hemfikir oldukları görülmüştür. Dolayısıyla ağırlıklı bu ortak kanaatin öğrencilerde örtük bir beklenti oluşturduğu söylenebilir.

8.E/32.10/L: ...toplumun kanaat önderi olarak hareket etmeli. İmam olma bilinci ile hareket eden olmalı. Allah'ın halifesi olarak yeryüzünde ha-reket ederken kendi seçmiş olduğu misyonun da farkında olmalı. İkelî ta-vurlarıyla insanlara güven vermeli. ...Öyle davranışlar sergilemeli ki hal dili ile bile insanlar dinin temsilcisi olduğunu anlamalı.;

7.E.48/23/D: Ahlaki olarak, önder demek, örnek demektir. Örnek şah-siyetlerin, hayatlarının her aşamasında başta evrensel ahlak kurallarına ve İslam ahlakına sahip olmaları gerekiyor. İmam hatip nesline bu sorumlu-luğu kurumun konumu zorunlu kılıyor. İmam hatip liseleri her aşamasında toplumca beklenti olan okullardır.

13.K/30/6/L:Model insan olmalı yani insanlar onu gördüğünde Allah'ı hatırlamalı, edep ve adap yönünden insanlara örnek olmalı ve örnekligi sözleriyle değil fiil ve tutumlarına yansımalıdır.;

14.K/41/10/L. Ahlak ancak davranışların örnekligi ile kazandırılabilir. Ailede başlayan eğitim öğretmenlerin rehberliğinde devam edecektir.

e. Kur'an Eksenli Düşünme

Meslek dersleri öğretim programında dinî metinleri anlama ve yorum-lama kazanımı davranışlar olarak; ayet ve hadisleri anlama ve yorum-layabilme, ayetlerdeki kavram, şahıs vb. unsurları belirleme, Kur'an-ı Kerim'deki ayetler arasında ilişki kurma, ayetleri yorumlamada Kur'an tarihine ve tefsir usulüne ilişkin bilgileri kullanma, hadisleri yorumla-mada hadis usulüne ilişkin bilgileri kullanma, ayet ve hadislerden ilke ve değerler çıkarabilme, din ve inançların kaynağı hakkındaki görüşleri yorumlama, tefsir, siyer, fıkıh, akaid ve kelim metinlerini anlama ve yo-rumlama, dinî terim ve kavramları doğru ve yerinde kullanma şeklinde ifade edilmiştir.³² Öğretmenler öğretim programında belirtildiği üzere bu anlamdaki düşüncelerini ayrıntılı olarak ifade etmemekte, aklın kullanıl-masını Kur'anın ve dinin anlaşılması bağlamında öne çıkarmakla birlikte, bu dinî metodolojik yaklaşımı hurafelere, dini anlamda istismarlara karşı bir yöntem olarak düşünmektedirler.

32 Bk. MEB (02/05/2017), *Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları*. Ankara.

9.E/45/21/L: İmam hatipli aklını kimsenin cebine koymaması lazımdır. Bu sevdiği bir lider, şeyh, hoca, akademisyen de olsa...Aklını iyi kullanmalı. Zihin yapısını Kur'an ile inşa etmelidir ki hurafelerden uzak bir zihinsel yapıya sahip olsun. Eleştirirken veya kabul ederkende ölçüsü Kur'an olmalıdır.

15.E/56/32/L: İmam hatipli Allah'ın kitabı Kur'an'ı, Kur'an'ın evrensel mesajlarını en güzel şekilde bilmeli, akidesini, hayatını bu esaslar üzerine inşa etmelidir. Dar anlayış ve yorumları aşabilmeli hiçbir asabiyet içerisinde bulunmamalıdır.

f. Zeka ve Zihinsel Kapasite

İmam hatiplinin daha zeki olması, üstün öğrenme isteği ve kabiliyetine sahip olması gerektiği kanaatine sahip öğretmenler bulunmaktadır.

11.E/44/19/L: İmam hatip öğrencisi hiçbir okula yerleşemeyip en son yerleşebileceği okul öğrencisi olmamalıdır. Akademik açıdan kendisini en iyi yetiştirebilecek zihinsel ve bilişsel kapasiteye sahip olan bir öğrenci ve birey olmalıdır. 23.E/48/24/L: ...zeki olmalı...

8.E/32.10/L: Yıllarca başarılı okullara gidemeyen akademik potansiyele düşük öğrenciler imam hatip okullarına geldi. Bu durumun üniversiteye girişlerde uygulanan katsayı uygulamasının kaldırılmasıyla zamanla değiştiğini müşahade ediyoruz. Özellikle özel olarak uygulanan proje okullarıyla imam hatip öğrenci profilinin olumlu yönde değişmesi bizi sevindiriyor. İmam hatiplerin akademik başarısı yüksek, zeki, öğrenme arzusu olan öğrencilerden oluşması ülkemizin geleceği için çok önemli görüyorum.

1. AHLAKİ ÖZELLİKLER

Öğretim programında öğrencilere kazandırılması hedeflenen sosyal yeterlilikler kapsamında; bilgi ve tecrübe paylaşımının gerekliliğine inanma, diğer insanların özeline saygı duyma, dinî ve ahlaki değerleri benimseme, iş birliği yapma, uyumlu olma, kararlı ve dürüst olma, millî ve dinî değer taşıyan kurumlarımızın, eserlerimizin yaşatılmasına yönelik çalışmalara aktif olarak katılma, önyargıların üstesinden gelme, uzlaşmacı bir tutum sergileme, sosyal sorumluluk bilincini geliştirme, toplumda millî, dinî ve ahlaki değerlerin kalıcılığı için projeler üretme, toplumsal ilişkilerde ve komşuluk ilişkilerinde yapıcı katılım sağlama, toplumsal uyumu sağlamak için paylaşılan değerleri benimseme ve bunlara saygı duyma kazanımları yer almaktadır.³³ Ancak öğretmenlerin daha çok vurguladıkları öğrenci özellikleri aşağıda belirtildiği şekliyle olmuştur;

33 MEB, (02/05/2017), *Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları*, Ankara, s. 14-15.

a. Dürüstlük-Tutarlılık

Millî, manevî, dini ve kültürel değerlerini özümsemiş, evrensel değerlere duyarlı, sosyal ve kültürel çeşitliliği takdir eden ve saygı duyan; öğrenmeye ve yeniliklere açık, öz güvenli, saygılı, dürüst, sorunlarla etkili şekilde baş edebilen, ahlaki ilkelere uygun hareket eden, bir vatandaş olarak görev ve sorumluluklarını bilen ve yerine getiren birer birey olmalarını öngören öğretim programı ekseninde, öğretmenlerin ortak ahlaki özellik vurgusu dürüstlük ve tutarlılık üzerine olmuştur. Özellikle de öğrencilerin sözleri ile davranışlarının tutarlılığı üzerine yoğun bir vurgu olduğu görülmektedir.

8.E/32.10/L: Özünde ve sözünde bir olan davranışlar sergilemeli. Öyle davranışlar ki, hal dili ile bile insanlar dinin temsilcisi olduğunu anlamalı. Davranışlarında tutarlı olmalı.

4.K/32/8/L: ...her türlü tutum ve davranışlarında tutarlı olan..., özü sözü bir olan...

25.E/47/23/YL: ...güven duyulan, güvenlik kaynağı bir ahlak abidesi olması gerektiğine inanıyorum.

b. Çalışkanlık, Sosyalite ve Cesaret

Öğretmenler öğrencilerin çalışkan, sosyal, girişimci ve cesur birer birey olmalarını istemekte, ancak bu çalışma faaliyetini imam hatipli olmakla öğrenciye yüklenen bir görev olarak görmektedirler.

8.E/32.10/L: İlim tahsilinde karınca gibi...zamanını boşa harcamayan bir kişi olmalı.; 6.E/62/35/L:...öğrencilerimiz üstlendikleri davanın yükün farkında olmalı ve çok çalışmalıdır,...İslam aleminin durumu ortada. Hergün müslümanların canı, malı, namusu, kültürü, toprakları talan ediliyor. Bir imam hatipli bunlar olmuyormuş gibi davranamaz, aldığı eğitim buna müsaade etmez. Bu yüzden imam hatiplinin boş vakti olmamalı, her an için çalışmalı ve üretmelidir.

25.E/47/23/YL: İmam hatipli pısrık olmamalı, aktif olmalı, kendini rahatlıkla ve uygun bir şekilde ifade edebilmeli. Aktif iyi olmalı. 12.K/41/10/L:...toplumdan kendini soyutlamamalı...

12.K/41/10/L: ...düşündüğünü ifade edebilen, korkmayan...

c. Teknolojinin Amacına Uygun Kullanılması

Resmi olarak imam hatip lisesi öğrencilerinin bilgi teknolojilerini kullanabilme, bilgi teknolojilerini kullanma konusunda doğru karar verebilme, kütüphaneleri etkin bir şekilde kullanabilme (Bilgisayarda katalog tara-

ma, kitap fiş katalogu kullanma); metin, grafik, renk ve ses efektleri kullanılarak çoklu ortamda rapor hazırlayabilme, farklı kaynaklardan toplanmış bilgiyi bilgisayar ortamında kaydetme, biçimlendirme, tekrar kullanma ve sunma, internet tabanlı servislere erişme, araştırma ve kullanma, bilgi çağı teknolojilerini kültürel, sosyal ve mesleki amaçlarla kullanma, sosyal medyada yer alan bilgilerin geçerliliğini ve güvenilirliğini sorgulama gibi becerilere sahip olmaları hedeflenmektedir.³⁴ Bunlar yanında meslek dersleri öğretmenleri teknoloji bağımlılığını önemli bir ahlaki sorun olarak görmekte, özellikle internet ve sosyal medyayı uygun şekilde, doğru amaçlar için kullanabilen imam hatipli imajını tahayyül etmekteledir. Diğer bir ifade ile öğretmenler teknolojinin teknik kullanımının kazanımlarından ziyade etik boyutu üzerinde durmaktadırlar.

1.E/62/35/L: Ahlaki olarak günümüzde imam hatipliler de dahil olmak üzere internet bizim eğitimizin ahlaki olarak önüne geçiyor. Bugün okullardaki tablet ve akıllı tahta fayda yerine tamamen ahlaki çöküntüye meydana getiren bir araç olarak kullanılıyor.

25.E/47/23/YL: Öğrencilerimiz maalesef sosyal medya kullanma konusunda ahlaki davranmıyorlar. Nasıl kullanacakları konusunda bilgi sahibi değiller. Zamanlarının çoğunu malayani harcıyorlar. Öğrencilerimizin sosyal medya kölesi değil ama onu yerli yerinde ve anlamlı kullanmaları gerektiğine inanıyorum.

d. Helal-Haram Bilinci

Öğrencilerde bulunması gereken ahlaki özellikler arasında öğretmenlerin özellikle vurguladıkları hususlardan biri de helal ve haram bilincine sahip olmak ve bunu içselleştirmek olmuştur.

2.E/48/25/YL: Maalesef seküler hayat kavramların içlerini boşaltmasından dolayı imam hatipliler de bundan nasibini almıştır, öğrencilerimizde bir imam hatipli öğrenci olarak haram, helal, sevap, günah gibi kavramlar çok bir anlam ifade etmediğini görmekteyiz.

5. E/47/25/L:...haram veya helale dikkat etmek zorunda olduğu bilincinde olmalı...

e. Saygı

Saygı vurgulanan ahlaki özelliklerden biri olmuştur.

4.K/32/8/L:Eşinin haklarına saygı duyan, onu koruyan. Eşinin ona Allahın bir emaneti olduğu bilincinde olan.

34 MEB, (02/05/2017), *Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları*, Ankara, s. 14-15.

1.E/62/35/L: *İmam hatipli başkalarının farklı inancından dolayı asla ayırım yapmamalıdır, diğer insanların her türlü haklarına, özellikle de inanca hürriyetine saygı duymalıdır.*

f. Kur'an ve Sünnet Ekseninde Ahlaki Özellikler

Allah ve Peygamber sevgisini içselleştiren, dinî ve ahlaki değerleri özümseyen, müsamahakâr ama tavizsiz bir kişiliğe sahip, dinî bilgileri kaynaklarından araştırma becerisine sahip bireylerin yetişmesi ders programında arzulanan özellikler olarak belirtilmiştir. Meslek dersleri öğretmenleri ise daha genel ifadeler kullanarak arzuladıkları öğrenci ahlakını 'Kur'an ve Sünnet' ekseninde olması gerektiğini belirtmişlerdir.

5. E/47/25/L.. *Bir imam hatiplinin ahlakı Kur'an ve sünnet ışığında olmalıdır. Hayatının her demini Kur'an ve sünnete göre düzenlemeli, bir şeyin doğru ve yanlış; haram veya helal olduğunu değerlendirirken İslam'ın bu iki temel kaynağını kıstas olarak kabul etmelidir.*

21.E/62/35/L: *İmam hatip öğrencisinin rol modeli hiç şüphesiz Kur'an ve sünnettir. 25.E/47/23/YL: "Ben güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim." buyuran Peygamberi örnek alan, güven duyulan, güvenlik kaynağı bir ahlak abidesi olması gerektiğine inanıyorum.*

g. İmam Hatiplilik Ruhuna Sahip Olmak

Öğretmenler bekledikleri ahlaki özellikleri belirtirken, bu özellikleri imam hatiplilik ruhu ifadesine sıkça vurgu yaparak, bu ifade çerçevesinde anlamlandırdıkları görülmüştür. Yani öğretmenlere göre herkesten beklenebilecek bu ahlaki sıfatların bir imam hatipli de olması elzem hale gelmektedir.

11.E/62/35/L: *Toplum bir imam hatipliden en yüksek ahlaki kapasiteye sahip olmasını beklemektedir. İmam Hatipli öncelikle bunun farkında olmalıdır. İmam Hatipliliğin farkında olarak bu kimliğini yansıtmalı en azami derecede de olsa bunu yapmalıdır...*

13.K/30/6/L: *Bizim sarığımız beyazdır, kiri hemen gösterir. Başka okul öğrencileri için normal karşılanan, gözardı edilen ya da hoş karşılanan davranışlar bir imam hatipliye yakışmaz. Mesela kız erkek ilişkileri farklı olmalıdır...*

1.E/62/35/L: *İmam hatip kimliği sağlam bir inanç yapısını gerektirir, inançlarının temellerini iyi bilmelidir. İmam Hatip Liseli başkalarının farklı inancından dolayı asla ayırım yapmamalıdır. Eşit davranmalıdır. Adalet ilkesine dikkat etmelidir. Eğer bir imam hatipli imam hatip mezunu olduğundan utanırsa bu onun şahsiyetinin olgunlaşmadığının ifadesidir. Hiç*

kimse kendi inancından dolayı kimliğinden dolayı asla utanç duymamalı ve bundan gocunmamalı, rahatlıkla bu konuda kendisini ifade etmelidir. Hele hele imam hatipli gururla kendi kimliğini ifade etmelidir.

h. Genel Anlamda Ahlaki İyilik

Bazı meslek dersleri öğretmenleri öğrencilerin ahlaki vasıflarını ifade ederken detaya girmeden genel anlamda öğrencilerin ahlaki olarak iyi olmaları gerektiğine vurgu yapmışlardır.

12.K/41/7/L: ...her zaman her yerde ahlaklı olması gerektiğinin farkında olan ahlaklı olmak gerektiğini hassasiyetle hayatında yaşayan insan olmalı, iyi insan olmanın iyi Müslüman olmakla eşdeğer olduğunu hayat felsefesi haline getiren imam hatipliler tasavvur ediyorum.

15.E/56/32/L: İslam'ın kul değil hak dini olduğunu bilmeli inandığı anlattığı esasları önce kendisi yaşamalıdır. İnsanlar için örnek olmalıdır. Günümüzün en büyük probleminin ahlak problemi olduğunu bilmeli inanç ile birlikte ahlaka büyük önem vermeli iyi bir Müslümanın ahlakı güzel bir ahlak olduğunun farkında olmalıdır.

i. Liderlik ve Model Olma

Öğretmenlerin çoğunluğunun ortak vizyonu imam hatip lisesi öğrencilerinin lider, önder, rol model, rehber ve örnek olmaları gerektiği yönünde olmakla birlikte, bu hasletlerin aynı zamanda dini temsil anlamına gelmesinden dolayı, diğer ahlaki vasıfları da kapsayan önemli bir beklenti olarak var olduğu görülmektedir.

18.E/53/28/L:...ahlaken örnek olmalıdır.;

25.E/47/23/YL:...bir ahlak abidesi olması gerektiğine inanıyorum.

7.E.48/23/D: Kültürümüzde olan örfe, genel ahlaka ve dinimize aykırı olmayan birleştirici unsurları iyi kullanmalı ve toplumsal huzuru ve barışı temin etmeli. Bu görev her şeyden önce topluma önder yetiştiren imam hatip liselerine düşer.;

8.E.32/10/L: ...kanaat önderi olarak hareket etmeli. İmam olma bilinci ile hareket eden olmalı. Allahın halifesi olarak yeryüzünde hareket ederken kendi seçmiş olduğu misyonun da farkında olmalı.

13.K/30/6/L: Model insan olmalı...

14.K/41/10/L: Ahlak ancak davranışların örnekliliği ile kazandırılabilir. Özü sözü davranışları uyumlu, topluma örnek olan, kendi içinde ahlakın hakikatını yaşayan bireyler olmalıdırlar.

9.E/45/21/L: Müslüman toplumda her zaman imam hatipliler rol model konumunda olmalıdır.

j. Merhamet

24.E/47/20/L: Yaşadığımız bu acımasız dünyada merhamete ihtiyaç var. İmam hatipli insanlığa ve özellikle mazlumlara, müslümanlara karşı merhamette, duyarlılıkta daha hassas olmalı..

k. Edep, Haya, İffet

Öğretmenlerin öğrencilerde olmasını arzuladıkları ahlaki özellikler arasında edep, haya, iffet gibi kavramlar olmuştur. Bu kavramlar ifade edilirken kız-erkek arkadaşlığı, küfürlü konuşmak, modaaya uygun ancak öğretmenlerin sahip oldukları İslami anlayışa uygun giyinmemek, makyaj yapmak gibi davranışlar örnek verilerek izah edilmeye çalışılmıştır.

7.E.48/23/D: İmam hatip öğrencisi edep ve haya sahibi olmalı, davranışlarına, konuşmasına toplum içinde dikkat etmelidir. Küfürlü konuşmama, giyim kuşama genel ahlaka uygun olmalıdır.

8.E/32.10/L: Modaya değil Hakka uymalıdır, markayı değil iffet elbisesi giymelidir. Hz.Meryem gibi, Hz.Yusuף gibi iffet ve edep timsali olmalıdır. Züleyhalar kapıyı kapatınca "Ben Allaktan korkarım" diyebilmelidir. Hacı Bektaş Velinin dediğı gibi; eline, beline, diline sahip çıkmalıdır. Başkaları ne der diye değil "Allah ne der "diye düşünmelidir. Düşmanın sayğı duycacı kadar mert olmalıdır.

13.K/30/6/L: Kız erkek arkadaşlığı flört boyutlarında olmamalıdır. Günümüzde bazı kız çocuklarımızın erkeklerden daha çok haya perdesinin yırtıldığına şahit olmaktadır.

20. K/5/29/L: Öğrencilerimizin iffetine namusuna sahip olarak yetişmeleri gerekmektedir, utanma duygusunu yitirmemiş bireyler olarak topluma örnek olmalıdırlar.

10. E/29/3/YL: Az da olsa kız öğrencilerimizin bazılarının makyaj yaptıkları ve dar elbise giydiklerine şahit olmaktadır. Bu konularda öğrencilerimizi bilinçlendirmemiz gerekmektedir. Bir de kız öğrencilerimizin sayısı erkek öğrencilerimizde fazla olan sınıflarda kızların daha baskın olduğunu ve zaman zaman edepsiz davranışlarda bulunduğunu biliyoruz. Öğrencilerimiz nerede olurlarsa olsunlar bir edep timsali olmalıdırlar.

2. POLİTİK - İDEOLOJİK SÖYLEMLER

Öğretmenlerin tamamı imam hatip lisesi öğrencisinin herhangi bir siyasi-politik oluşumun peşinden saplantılı bir şekilde gitmemesi, bir dü-

şünceye körü körüne bağlanmaması gerektiği konusunda hemfikir olmakla beraber, ideoloji tercihi konusunda net bir fikir beyan etmemekte ve vakiya ilkesel yaklaşarak öğrencilerin Kur'anı temel alarak ideolojik-siyasi tercihlerde bulunmaları gerektiği fikrini belirtmişlerdir.

24.E/47/20/L: İmam hatiplinin "Hepiniz çobansınız, hepimiz maiyetiniz altındakilerden sorumlusunuz" hadisi bağlamında nasıl hareket etmesi gerektiği bellidir. İmam hatiplinin siyasi görüşü inançlarına ters düşmemeli ve o konuda gayret sarfetmelidir. Yani gerek yönetimde gerekse yönetilmekte sorumlu olduğunun bilincinde olmalıdır. Nötr bir durumdan uzak ve bu noktada söz sahibi olmalı ve gerektiğinde sorumluluk almaktan kaçınmalıdır.

7.E/48/25/L: Yaşadığı dönemin siyasi ve güncel olaylarını takip eden ve bunları akıl mantık çerçevesinde değerlendirebilen, farklı düşüncelere saygısı olan ama kendi düşüncesini de ifade etmekten çekinmeyen, imam hatipli kimliğini koruyan bir gençlik tasavvur ediyorum. Her şeyden önce siyasi ve ideolojik bağınazlıktan uzak olunmalı.

a. Vatan, Millet, Devlet Eksenli Söylemler

İdeal İmam Hatipli portresi çizerken devlet, millet, vatan gibi kavramlara dayalı söylemleri öğrencilerin siyasal ve ideolojik düşüncelerinin özellikleri olarak ifade eden katılımcı öğretmenler, düşüncelerini yaşanmış olaylar üzerinden; mesela 15 Temmuz girişimini veya İmam Hatiplere tarihte yapılan müdahaleleri örnek göstererek belirtmişlerdir.

7.E.48/23/D: Dini, milli ve kültürel değerler çerçevesinde ilkeler üzerinden hareket edilmeli. Şahıslarla ve kitlelerle körü körüne hareket edilmemeli. Yön verilen değil yön veren şahsiyetler olmalı İmam Hatip Lisesi öğrencileri ve öğretmenleri. Maalesef ülkemizde üzerinde siyasi hesapların yapıldığı, zaman zaman siyasi müdahalelerin olduğu, ya baş tacı edildiği ya da ayaklar altına serildiği belki de tek okuldur.

11.E/62/35/L: İmam hatipliliğin bilincinde, dinine, vatanına, milletine, bayrağına, devletine ve büyüklüklerine sahip çıkan bu uğurda da gerekirse canını, malını hiç düşünmeden feda edebilecek bir imam hatipli olarak görmek istiyoruz, 15 Temmuz'da da özellikle imam hatip gençliği bunu gösterdiler.

6.E./62/36/L: İmam hatipli sağlam inanç değerleri sebebiyle dış mihrakların oyun ve desiselerine gelmez, onlara karşı dik ve uyanık durur. İmam hatip liselerinin hayatımızdaki işlevini 15 Temmuz darbe girişiminde ve devamında ne kadar önemli olduğunu gördük.

b. Ümmetçi Söylem

Öğretmenler “İslam kardeşliği, dünya müslümanları ve ümmet” kavramlarını sıklıkla kullanmışlardır. Dünya Müslümanlarının dertlerine duyarsız kalmamak vurgulanmıştır.

8.E/32.10/L: Sorumluluk sahibi olmalıdır. Dünyadaki tüm müslümanlardan, tüm insanlardan kendini sorumlu hissetmelidir. Tüm kapılar kapılırken yüzünüze ardı ardına, "Allah var gam yok" demelidir.

15.E/56/32/L: İmam hatipli Kur'anın tek ümmet ve İslam kardeşliğini esas alarak, bunu başta kalbinde ve hayatında yaşatmalı ve bu ideali gerçekleştirmek için çalışmalıdır. Hedefi öncelikle Müslümanların birliği daha sonra da bütün insanların huzuru ve saadetidir.

8.E/32.10/L: Yeni dünya sistemi içerisinde kendi öz benliğini kaybetmeden yaşamasını bilmelidir. Mazlumun hakkını alıncaya; yeryüzündeki tüm zalimler karşısında, mazlumun yanında dimdik ayakta durmalıdır. Çaresizlerin çaresi, dertlilerin dert ortağı, ümitsizlerin sığınağı olmalıdır.

c. İdeolojik / Politik Söylem

Öğretmenlerin ideoloji tanımlamaları daha çok dini değerler ekseninde gerçekleşmiştir ve öğrencilerde arzuladıkları ideolojik eğilimlerin de bu minvalde olması gerektiğini belirtmişlerdir.

1.E/62/35/L: İmam hatip lisesi öğrencisi siyasete çok fazla girmemelidir. Ama bir ideolojisi de olmalıdır. Bu ideolojinin gerçekleşmesi için de gayret göstermelidir. Bu ideoloji Kur'anın önerdiği ilkelerdir ve bir imam hatipli bunlardan sapmamalıdır.

2.E.48/25/YL: Müslümanın en büyük siyaseti Kur'an ve sünneti içselleştirmesi ve hayatına uygulamasıdır.

3.E.57/34/L: İmam hatiplinin siyasi görüşü inançlarına ters düşmemeli ve o konuda gayret sarfetmelidir.

24.E/47/20/L: Siyasi ideolojik tutum olarak, okulda İslami şuur kazanmak için gayret sarfetmeli,... İslam dünyasında geçmişten günümüze ortaya çıkmış olan (adı dini olsa bile) çeşitli sapkın yapıların, siyasi oluşum ve sivil toplum kuruluşlarının farkında olabilmeli.

11.E/62/35/L: İmam hatipli dini en saf kaynaklardan almalı ve merdivenaltı ideoloji ve dini çevrelerden etkilenmemelidir. Kur'anı ve sünneti anlayarak gerçek dinini öğrendikten sonra, bu bilinç ve ideoloji ile memleketin her alanında, siyasetinde, ekonomisinde toplumda görev almak zorundadır.

16. E/39/17/YL: İslam'ı bir hayat nizamı olarak kabul etmelidir. Temel referansı millet, devlet, anne, baba, aşiret değil vahiy ve sahih sünnet olmalıdır. Dava adamı olması gereklidir. Hak ile batıl mücadelesinde Hakkın yılmaz savunucusu olmalıdır.

d. Tarafsızlık-Apolitik Tutum

İmam hatiplinin apolitik olması gerektiğini belirten öğretmenler yanında, günlük politik yaklaşımların imam hatip kimliğine zarar verdiğini belirten öğretmenler de bulunmaktadır. Genel olarak İslami değerleri üst bir dünya görüşü olarak ele almakta ve politik yaklaşımların kimi zaman İslama ve imam hatipli duruşuna olumsuz etkileri olabileceği endişesini taşımaktadırlar.

1.E/62/35/L: Siyasiler imam hatip liselerinden ellerini çekmelidir. Bunlar toplumumuzun her kesimine hitap eden okullardır. Bunun yanında bu camianın insanları taleplerini demokratik yollarla dile getirmelidir.

6.E./62/36/L: İmam hatip öğrencisinin ideojisi İslamu tebliğ etmektir. Çünkü imam hatip öğrencisi peygamberlerin varisleridir. Onlar günlük ideoloji ve siyasi çekişmelerden uzaktırlar. Bütün enerjilerini İslamın değerlerini islamun fikirlerini herkese ve her kesime ulaştırmakla görevlidir.

5.E.47/25/L: İmam Hatip Lisesi öğrencisi sadece belli partilerin ve ideolojilerin tutumunu sergilemekten ziyade kuşatıcı kapsayısı adeta bir çatı görüşü olmalı, ülkenin her cemiyetine siyasi görüşüne mezhebi görüşüne sahip olan insanlar ana kimlik olarak İmam Hatip çizgisini kendilerine seçmelilerdir.

22.B/27/4/L: İmam hatipli siyaset topuzunu asla ve asla ele almamalı. Zira güven duygusunu yitirmeye sebep olur.

10.E/29/3/YL: Çok fazla siyasetin içerisinde olmamalıdır. Eğer oluyorsa da bunu dini kimliğiyle siyaset yapmamalıdır. Amacı genel İslami ilkeler içerisinde İslama hizmet etmek olmalıdır. İslam'a hizmetten kastımız İslamın temel ilkelerini her manada hayat geçirmek olmalıdır. Örnek adaleti tesis etmek ve ekonomide faizsiz ekonomi modelini yerine getirmek gibi bir siyasi ve ideolojik bir tutumda olmalıdır.

16.E/39/17/YL: Bir parti, cemaatin, grubun adamı; siyasetin kullanılabilir malzemesi olmamalıdır.

4.K.32/8/L: Yaşadığı dönemin siyasi ve güncel olaylarını takip eden ve bunları akıl mantık çerçevesinde değerlendirebilen, farklı düşüncelere saygısı olan ama kendi düşüncesini de ifade etmekten çekinmeyen bir gençlik tasavvur ediyorum.

e. Demokratik Tutum

İmam hatiplinin 'başkalarının inanç ve düşüncelerine saygılı olmak', 'baskı yapmamak', 'adaletli olmak', 'eşit davranmak', eleştirel yaklaşıma sahip olmak', 'yönetime meşru katılımında bulunmak' gibi ifadelerle demokratik sayılabilecek tutumları sergilemesi gerektiğini belirten meslek dersleri öğretmenlerinin çoğunlukta olduğu gözlemlenmiştir.

1.E/62/35/L: *İmam hatipli başkalarının farklı inancından dolayı asla ayırım yapmamalıdır. Eşit davranmalıdır. Adalet ilkesine dikkat etmelidir. Taleplerini demokratik yollarla dile getirmelidir.*

14.K/41/10/L: *İnançlarını diğerlerine dayatan baskıcı değil eğitici davranabilmeyi öğrenmelidir.*

5.E.47/25/L: *Sadece bir ideolojik tutum sergilemekten ziyade ülkemizi bir mozaik olarak düşünüp mozaığın her renginin onu zenginleştiren bir unsur olduğunun bilincinde olmalıdır.*

3.E.57/34/L: *Meşru olmayan hiçbir otorite arayışına alet olmamalı, hatta bunlara karşı tavrını koymalıdır.*

9.E/45/21/L: *İmam hatipli karşıdaki ister Müslim ister gayrimüslim olsun her zaman eleştirel bir tavırla yaklaşmalıdır, olaylara.*

20.B/5/29/L: *Birleştirici, geniş açıyla bakabilen, önyargısız,...*

7.E.48/23/D: *Farklı düşünen ve yaşayan insanlara karşı saygılı olmalıdır. Onların düşünce ve inanç hürriyetini savunma cesaretini de göstermelidir.*

6.E./62/36/L: *farklı düşünen ve yaşayan insanlara karşı saygılı olmalıdır. onların düşünce ve inanç hürriyetini savunma cesaretini de göstermelidir.*

17.E/48/25/L: *Her insanın bir siyasi düşüncesi vardır. Ancak bir imam hatipli herkesin siyasi ve ideolojik düşüncesine saygı duymalıdır.*

25.E/47/23/YL: *İmam Hatipli müftülük, vaizlik, din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenliği gibi eğitim aldığı alana ilişkin bir meslek icra ediyorsa, bir partinin ya da siyasi düşüncenin zangoçluğundan uzak bir tutum içerisinde olması gerektiğine inanıyorum. Ancak siyasette aktif olarak yer almayı seçmişse, aldığı dini eğitim doğrultusunda davranması gerektiğini düşünüyorum. Aldığı dini eğitim gereği siyaseti adalet dürüstlük güven sorumluluk sadakat gibi temel değerler ekseninde yapmalıdır. Herhangi bir partinin ya da liderin fanatığı, kör takipçisi olmamalı, benzer düşünceyi paylaştığı insanların ya da kurumların yanlışlarını ilkeli bir şekilde eleştire-*

bilmeli. Bu eleştirileri kardeşlerini azaptan kurtarma adına yapmalı, onları yok etmeye yönelik rekabetçi bir siyasi anlayışa sahip olmamalıdır.

3. KÜLTÜREL ÖZELLİKLER

Meslek dersleri öğretim programında öğrencilerin kültürel farkındalığı; coğrafi ve kültürel farklılıkların dini anlama ve yaşama biçimleri üzerindeki etkilerini irdeleme, dinin, millî kültürü oluşturan unsurların yanında geldiğinin bilincinde olma, farklı din ve inanç gruplarının bir arada yaşama tecrübelerini örneklendirme, farklı kültürlerle ait davranış kurallarını bilme, farklı toplum ve kültürlerle ilgili temel kavramları tanıma, İslam toplumlarındaki farklı düşünce ve yaklaşımları yorumlama, kültürel ve dinî çeşitliliğin farkında olma ve saygı duyma, millî kültürel kimliğini özümseme ve diğer kültürlerle nasıl etkileşim içinde olduğunu kavrama, toplumsal gelenekleri, kültürel öğeleri ve dil çeşitliliğini tanıma, yerel, ulusal ve uluslararası kültürel mirasın farkında olma yeterliliklerine sahip olmaları hedeflendiği anlaşılmaktadır. İfadelerden de anlaşılacağı üzere programda açık olarak toplumsal olarak birlikte yaşama kültürünün geliştirilmesi ekseninde kültürel farklılıkların farkında olma vurgusu yapılmaktadır. Meslek dersleri öğretmenlerinin yaklaşımlarında ise modern yaşam tarzını da kapsayan, geçmiş ve gelecek vurgusuna sahip kültürel kazanımların daha geniş bir çerçevede ele alındığı görülmüştür. Sanat anlayışı, tüketim kültürü, adabı muaşeret, tasavvuf kültürü vb bunlar arasında yer almaktadır.

a. Sanat

Meslek dersleri öğretmenleri İmam hatip lisesi öğrencilerinin sanatla ilgili eğilimleri ve mevcut uygulamalar hakkında izlenimlerini dile getirdikten sonra olmasını arzuladıkları özellikleri de belirtmişlerdir. Genellikle imam hatip liselerinde sanat eğitiminin çok gerekli olduğu halde yetersiz olduğu, akademik eğitime ağırlık verildiği, öğrencilerin sanata dair eğilimlerini fark etmelerine rağmen bunların geliştirilmesi için uygun ortamın olmadığını ifade etmişlerdir. Öğrencilerin edebiyat yanında görsel sanatlara da yönlendirilmesi gerektiği düşüncesi vardır. Resim, karikatür, tiyatro, sinema gibi sanatlara da öğrencilerin yönlendirilmesi gerektiği, bunların yaşadığımız çağda imam hatiplinin kendini ifade etmesi, sesini duyurması için elzem olduğu kanaatine sahiptirler. Öğrencilerin dinledikleri müzik türlerini değerlendiren bir öğretmen de, öğrencilerin rap türü müzik dinlediklerini, buna karşı olmamakla birlikte ilahi ve türkü türü müzikleri de dinlemelerini arzu ettiğini belirtmiştir. Diğer dikkat çeken bir husus ise ideolojik bir konumlandırma ile özellikle bazı sanat dallarının ülkede propaganda aracı mesabesinde 'sol' olarak tanımlanan kesimlerin

elinde bulunduğu, imam hatip lisesi öğrencilerinin de bu alanda kendilerini ifade etmeleri, dini tebliğ etmenin bir aracı olarak ele almaları gerektiği şeklinde düşüncelerin zikredilmiş olmasıdır.

25. E/47/23/YL: Genellikle imam hatip lisesi öğrencilerimiz sanat faaliyetlerinden uzak, daha çok akademik faaliyetlere yönlendiriliyorlar. Bir imam hatiplinin ilgili bir kişiliğe sahip olması gerektiği kadar, çevresindeki şeyleri güzel, çirkin, uygun gibi yargularla ince baktırlı bir kişiliğe de sahip olmalıdır. Güzel gören güzel üretir.

24. E/47/20/L: Sanat toplumumuzda genellikle sol kesimlerin tekelinde olduğu düşüncesi hakim. Oysa ki, imam hatiplilik bir kültür inşası demektir ve özellikle tiyatro resim gibi görsel sanatlarda kendini daha çok ifade etmelidir.

10. E/29/3/YL: İmam hatiplerde öne çıkan sanat faaliyetleri daha çok edebi faaliyetler, şiir yazma okuma, hikaye yazma gibi. Bence musikiye de ağırlık verilmeli, özellikle tasavvuf ve sanat müziği instrumenlarının çalınması, eserlerin söylenmesi, hüsnü hat ve ebru gibi sanatların icra edilebileceği ortamlar da oluşturulmalıdır.

8. E/32.10/L: Öğrencilerimizin resim, karikatür gibi güncel sanatlarla ilgili olmalarını arzu ederdim. Çünkü gençler arasında mesajların iletilmesi konusunda bu sanatlar iyi birer araç.

1.E/62/35/L: Öğrencilerimizin dinledikleri müziklerden biz anlamıyoruz. Onlar rap gibi müzikler dinliyor. Onlara karşı değilim dinlesinler ama türkü sanat müziği tasavvuf müziği ilahilerden de hoşlanmalarını isterdim.

3. E.57/34/L: Sinema ve TV ile öğrencilerimiz çok ilgili, özellikle vizyona giren filmler ve dizileri iyi takip ediyorlar. Eskiden TV izlemeinin günah olup olmadığı tartışılırdı, şimdi ise bir sinema filmini ya da dizisini konu ve teknik açıdan okuyan öğrencilerimiz var. Aslında bu konularda tüketen değil üreten olmalarını isterdim. Senaryo tasarlama, kısa film çekmelerini ve gösterimde bulunmalarını isterdim. Günümüz teknolojik şartlarında bunlar çok kolay.

b. Tüketim Kültürü

Modern yaşam tarzına mesafeli durduğu anlaşılan öğretmenler bir imam hatiplinin tüketim kültürüne ayak uydurmayan, diğer bir değişle bilinçli tüketici olan bireyler olmaları yönündeki kanaatlarını bildirmişlerdir.

3.E.57/34/L: Moda kültürüne teslim olmamalıdır, medyanın gençliğe sunduğu kıyafet, marka, müzik gibi ürünlerin pasif birer tüketicisi olmamalıdır.

5.E/47/25/L :...bilinçli bir tüketici olmalıdır.

11.E/62/35/L: Bazı kız öğrencilerimiz pahalı eşarp, kıyafet düşkün; bu öğrencilerimizin eşyaya ve tüketime bakışının daha sağlıklı olması gerekir.

16. E/39/17/YL: Sürekli cep telefonu değiştiren öğrencilerimiz var...

c. Adabı Muaşeret Nezaket

Meslek dersleri öğretim programında hedeflenen öğrenci yeterlilikleri arasında iletişim becerileri de yer almaktadır. Bu yeterlilik kapsamında öğrencilerin, başkalarının düşünce ve duygularını anlama, bulunduğu ortama uygun üslup belirleme, diğer yorumlara açık fikirli olma, .dinî terim ve kavramların yazım ve telaffuzunu doğru kullanma, dinleme, empati kurabilme, .farklı perspektiften bakma, görüşlerini gerekçelendirme, iletişim sırasında karşısındakinin beden dilini anlayabilme, kabul ve saygıyı iletebilme, öfkeyi kontrol edebilme, olumlu ve olumsuz duygularını ben dili kullanarak ifade edebilme, selamlaşma, sözlü ya da yazılı olarak kendini ifade etme, tanışma, tartışma becerilerine sahip olması arzulanmaktadır. Mülakata katılan öğretmenlerden biri ise adabı muaşeret ve nezaket konusundaki beklentisini şu şekilde ifade etmiştir;

21.E/62/35/L: Şükür ki genellikle öğrencilerimiz sokak kültürü ve ağızla konuşmuyor. Ama nezaket kurallarını ve ifadelerinin öğretilmesi ve öğrencilerimizde bunları görmek harika olurdu.

d. İslami ve Genel Kültür

İmam hatipli kimliği olarak 'İslami kültür' vurgusu öne çıkmakla birlikte genel kültürü iyi kazanmış bireyler olmaları yönündeki arzunun öne çıktığı görülmektedir.

6.E./62/36/L: İyi bir İslami kültüre sahip olmalı. Bunun için de çok okuması, çok araştırması, belli mezhebi veya değişik içtihadî görüşlerin etkisinde kalmaksızın araştırmalı. Bununla beraber kendi yaşadığı toplumun geçmişi, tarihi, gelenekleri, örfleri ve yaşantı biçimlerini de iyi bilmeli ve bunları İslami kültür içerisinde eriterek İslama uygun hale getirmelidir. Bir de biriktirmiş olduğu İslami ve kültürel değerleri toplumda sosyal etkinliklere diğer insanlara ulaştırması gerekir.

9.E/45/21/L:...her imam hatiplinin toplumun dilinden konuşabilmesi için yaşadığı dönemin genel kültürüne, aktüalitesine hakim olması gerekmektedir.

14. K/41/10/L: İslami geleneklerin farkında, geçmişiyile barışık, geleceğe ciddi güzel eserler, değerler üretmelidirler. Ancak değer sahibi olan ve bu

değerlerin farkında olan öğrenciler faydalı olabilirler. Geçmişe saplanmak yerine Kur'ani kültürün ve değerlerin bilincinde olmak, bireysel ve toplumsal anlamda bir gelişim sağlayabilir.

15. E/56/32/L: İmam hatipli öncelikli vahiy kültürüne sahip olmalıdır. Sonra tarihi birikiminden de yararlanmalıdır. Çağı ve çağın sorunlarını yaşadığı toplumun değerlerini bilmeli sosyal ve kültürel açıdan tam donanımlı olmalıdır.

16.E/39/17/YL: Kur'anı okumalı, klasik eserleri de okumalı ve tarihi iyi bilmelidir. Zamanın gerektirdiği kazanımlara da sahip olmalıdır.

17. E/48/25/L: Bir imam hatipli kültürel olarak kendisini mutlaka sürekli geliştirmelidir. Geniş bir kültürel birikime sahip olmalıdır. Gündemi çok iyi takip etmelidir, ancak gündemin içinde de boğulmamalıdır.

e. Tasavvuf Kültürü

Bazı öğretmenlerin özellikle tasavvuf ve tarikatları toplum kültürünün bir özelliği olarak gördükleri, imam hatip öğrencisinin tarikatlar konusunda daha analitik bir anlayışa sahip olmaları gerektiği yönündeki düşüncelerini belirttikleri görülmektedir.

6.E./62/36/L: Tasavvuf ve tarikatlar toplumumuzun gerçeğidir. İmam hatipli tarikatların kur'ana ve sahih sünnete uygun olmayan kimi özelliklerinin farkında olmalı ve bunlar konusunda insanları aydınlatmaktan geri durmamalıdır.

22.K/27/4/L: Kültürümüzü oluşturan dini yorum kaynaklı tasavvuf, tarikat, cemaat gibi olguları analiz edebilmeli ve doğru-yanlış bir yargıda bulunabilmelidir.

f. Kültürel Muhafazkarlık ve Yenilikçilik

Genel olarak öğretmenler imam hatip liselerinde, geçmiş ve günümüzü bilen, bunları sentezleyen, yeni değerler üreten ve geleceğe ışık tutabilen bireylerin yetişmesini arzu etmektedirler.

2.E.48/25/YL: Kendi köklerine, geleneklerine ve örflerine bağlı olan bir arada bulunan, geçmişinden beslenen, içinde yaşadığı çağında farkında olan ve bu ikisini kaynaştıran geleceğe taşıyabilen bir kimlikte olmasını arzu ediyorum.

3.E.57/34/L: Geçmiş değerlerine bağlı, geçmişi devamlı hatırlayan ders çıkaran ve gelecekle bir köprü kurarak yeni yaşantısında kendisinde bir vizyon edinen İmam hatipli gençlik tasavvur ediyorum. Gelenek ve göreneklerini inkar etmeyen bu noktada yozlaşmayan bir gençlik hayal ediyorum.

4.K.32/8/L: Her alanda fikri olan, yetenekleri ölçüsünde hareket eden, farklı alanlarda da kitap okuyan ve bilgi sahibi olmaya çalışan kendini yetiştiren, yeniliklere açık aynı zamanda aktif olarak çalışan bir imam hatipli kimliği düşünüyorum.

5. E/47/25/L: ...içinde yaşamış olduğu toplumu örf, adet, geleneklerine iyi bilmeli, bir süzgeçten geçirdikten sonra İslami değerlerle örtüşeni hayatında uygulamalı, içinde bulunmuş olduğu toplmumun tarih, edebiyat, sanat, felsefi değerlerini araştırmalı, öğrenmeli, özümsemeli.

7. E.48/23/D: Yaşadığı toplumun değerlerini bilmeli, toplumu tanımalı, farklılıkların bir zenginlik olduğunu idrak etmeli, inandığı kutsal değerler çerçevesinde de topluma yön vermeli. Kültürümüzde olan örfe, genel ahlaka ve dinimize aykırı olmayan birleştirici unsurları iyi kullanmalı ve toplumsal huzuru ve barışı temin etmeli.

8.E/32.10/L: Kültürel olarak, geçmişin bağları ile geleceğin bağları arasında köprü kurabilen olmalıdır. Örf ve adetlerini dini değerlerin önüne geçirmeden, bidat ve hurafelerden uzak şekilde yaşatabilmesini bilmelidir.

11.E/62/35/L : Bir imam hatipli artık günümüz şartlarında kendisini ispat edebilmek için eski imam hatipli tasavvurundan farklı bir şekilde, tabii ki geleneklerinden beslenerek, ancak sürekli yeniliklerden haber olan ve kendini geliştiren, okuyan, inceleyen, düşünenen, sorgulayan, eleştiren ve özeleştiriyeye açık olan bir kültürel yapıya kişiliğe sahip olmalıdır. İmam Hatipli kimliğini gururla söyleyebilmelidir ve bundan iftihar etmelidir.

15.E/56/32/L:İmam hatipli öncelikli vahiy kültürüne sahip olmalıdır. Sonra tarihi birikiminden de yararlanmalıdır. Çağı ve çağın sorunlarını yaşadığı toplumun değerlerini bilmeli sosyal ve kültürel açıdan tam donanımlı olmalıdır.

18.E/53/28/L: Kendi kültürü ve değer yargılarını çok iyi bilmeli ve yaşamalıdır. Bunu yaparken diğer toplumların kültürlerini de tanımalıdır.

25.E/47/23/YL: Dünyayı ve kendi toplumunu ve toplumunun kültürünü tanıyan, kimliğine ve aidiyet bilincine sahip, duyarlı bir birey olması gerektiğini düşünüyorum. İmam hatip öğrencileri kültürü geliştiren, değerler üreterek modern hayatın toplumumuza dayattığı kültürün farkında olan bireyler olmalıdır.

g. Medya Kültürü

Bazı öğretmenlerin öğrencilerde sağlıklı bir medya kültürü olmadığı yönündeki gözlemlerine dayanarak bir medya kültürünün kazandırılması teklifini öne sürdükleri görülmüştür.

10.E/29/3/YL: Bir imam hatipli öncelikle güncel olayların farkında olmalıdır. Siyasi, dini, sosyal, sportif her anlamda teknolojiyi takip etmelidir. Dengeli bir kimlik inşa edemiyoruz, ya tamamen aşırı teknolojik, aşırı politik ya da teknolojiye ve güncel olana kendini kapatmış öğrenci var; bunun tam ortasını bulan kültürel manada her ikisinin dengesini iyi kuran bir kültürel yapıya sahip olmalıdır.

18.E/53/28/L:...sosyal medya kullanma konusunda da bir kültür geliştirilmelidir. Sosyal medyanın nasıl kullanılması gerektiği bir toplumsal kültür olarak eğitimin konusu olmalıdır. Telefon kullanma adabı olmalıdır.

h. Okuma Kültürü

Okuma kültürü ve alışkanlığının imam hatiplerde zayıflığı konusundaki tecrübelerinden hareketle, öğretmenler bazı tekliflerde bulunmaktadır.

1.E/62/35/L: Biz imam hatip nesli olarak çok az kitap okuyoruz. Başta Kur'an olmak üzere diğer bütün kitapları mutlak suretle okuma alışkanlığını kazandırmak gerekir

9.E/45/21/L: Bir imam hatipli her şeyden önce misyonu gereği mensup olduğu dinin ilk emri olan okumayı kendisine şiar edinmelidir. Tahkiki bir imana sahip olmak içinde araştırmacı bir yapıya sahip olması gerekir her imam hatiplinin...

12.K/41/7/L: Genel bir kültür seviyesine sahip olmalı, bunun için de belki okullarda öğrenci için mezun olana kadar zorunlu olarak okutulacak kitap listesi olabilir.

4. MESLEKİ ÖZELLİKLER

a. Mesleki Yeterlilik ve Gelişim

İmam hatip lisesi eğitimi ile din hizmetlerini uygulama becerisine sahip bireyler yetiştirilmesi amaçlanmıştır.³⁵ bu kapsamda temel dinî kaynakları tanıma ve kullanma, İslamî ilimlerin temel kaynaklarının özelliklerini tanıma, Kur'an-ı Kerim mealini kullanma, sahih olan kaynaklar ile sahih olmayan kaynakları ayırt edebilme, tefsir, hadis, siyer, fıkıh, akaid ve kelam kaynaklarını tanıma ve kullanabilme, tematik olarak ayetler çerçevesinde bir konuyu inceleme, temel hadis kaynaklarını tanıma ve kullanabilme³⁶ yanında mesleki uygulamada ise, Kur'an-ı Kerim'i doğru ve gü-

35 MEB, (02/05/2017), *Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları*, Ankara, s. 3-4.

36 MEB, (02/05/2017), *Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları*, Ankara, s. 14-15.

zel okuma, imamet, müezzinlik, Kur'an kursu öğreticiliği uygulamalarını yapabilme, cemaatin ilgi ve ihtiyaçlarına uygun hutbe, vaaz hazırlama ve sunma, cenaze ile ilgili dinî görevleri usulüne uygun yapma, gerektiğinde toplum önünde Kur'an-ı Kerim'i usulüne uygun okuma, gereken yerlerde uygun dua ve sure okuyabilme, toplumla (cemaatle) iletişim kurma ve topluma hitap etme, sesi usulüne uygun olarak kullanma becerilerinin kazandırılması amaçlanmaktadır.

Meslek dersleri öğretmenleri öğretim programı ile örtüşür şekilde bir imam hatiplide öncelikle mesleki yeterlik ve mesleki gelişime açık bir yaklaşım beklemektedirler. İmam hatiplinin din hizmetlerini yerine getirebilecek bilgi ve beceriye sahip olmak yanında sürekli bir gelişim içinde olması arzulanmaktadır.

1.E/62/35/L: ...liyakat sahibi olan...; 2.K/41/7/L: yeterli bilgiye sahip...; 5.E/47/25/L:...mesleğinde özverili, yeniliklere açık...; 3.E.57/34/L: mesleğiyle gurur duyan, kendisini geliştiren...; 7.E.48/23/D:...İşini profesyonelce yapan; 9.E/45/21/L: ...her zaman kendini yenileyen.. ; 20.B/5/29/L: Mesleki yeterliliğe sahip, kendini geliştiren; 21.E/62/35/L: İmamlık mesleğini icra edebilecek Kur'an kıraatına, ilmihal bilgisine sahip olan; 17.E/48/25/L: Mesleğinde yeterli olmalıdır. Bunun için mutlaka temel kaynakları okumalıdır; 18.E/53/28/L: Bilgi ve becerisi tam, kendini sürekli geliştiren, araştıran ve çevresini sürekli gözlemleyen biri olmalı.; 20.K/5/29/L: Kur'an okuması, usulüne uygun namaz kıldırması, güzel ve faydalı vaaz vermesi, dini esaslara uygun toplumsal merasimleri icra etmesi...; 21.E/62/35/L: Mesleğinde donanımlı ve derin bilgilere sahip olmalı; 24.E/47/20/L: Kuran-ı kerimden bölümlerin ve bazı hadislerin Arapça ve meallerini bilmeli, namaz kıldırabilmeli, taziyelerde Kur'an okuyabilmeli, gerekiyorsa Cuma namazı kıldırabilmeli; 10.E/29/3/YL: Temel dini bilgilere hakim olan. Kur'an-ı kerimi güzel okuyan. Temsil yeteneğine, hitabet kültürüne, örneklik vasfına sahip olan. Söylediklerini pratik hayatta da uygulayan bir imam hatipli.; 8.E/32.10/L:... kendini sürekli olarak yenileyebilen... toplum içinde kendisini rahatlıkla ifade edebilmeli, gerekli düzeyde kur'an okuyabilmeli, dualara hakim olmalı, eğitim yöntemlerini teorik ve pratik düzeyde bilmelidir.; 15.E/56/32/L: Kur'an, hadis, tefsir, fıkıh ve bunların usullerini bilmeli.; 25.E/47/23/YL: Hangi mesleği seçerse seçsin, Hz. Ayşe'nin, "Peygamberimiz bir iş yaptığında sağlam yapardı." ilkesi doğrultusunda, mesleğinin adamı, meslek ahlakına sahip, seçtiği mesleği geliştirip ileriye taşıyabilecek donanımda ve yetenekte, bir meslekte emaneti ve liyakati önceleyen olması gerektiğine inanıyorum.; E/47/20/L: ... gerekli olan bilgi düzeyine ulaşmış olmalı, bu bilgileri özümsemeli, içselleştirmeli, sahiplenmeli, okul sonrası hayatında karşılaşacağı

olası ortamlarda imam hatip lisesinde öğrenmiş olduğu bilgilerle cevap verebilmeli, insanları yönlendirebilmeli.

b. Mesleki Etik

Meslek dersleri öğretmenlerine göre meslek ahlakı olarak dürüstlük, güvenilirlik, tutarlılık, örnek olma, mesleğini sevme, insanlara ve toplumun kültür ve değerlerine saygılı olma, özverili olma, insanlarla iyi iletişim kurma, güzel giyinme gibi tutum ve değerlerin imam hatiplinin sahip olması gereken özellikler olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.E/62/35/L: ...mesleğinde dürüst olmalı ve insana hizmet aşkıyla görevini yerine getirmelidir... İnsanlara saygılı olması lazımdır.

2.E.48/25/YL:... doğruluk ve güvenilirlik vasıflarını kazanmış bir imam hatipli... 6.E./62/36/L:... yaptığı mesleği mutlaka sevmelidir.

9.E/45/21/L:...yaşadığı toplumun kültürel değerlerine saygı duymalı ...çok düzgün giyinen, iletişimi kuvvetli olan...

11.E/62/35/L:Dürüst, özverili, mesleğini seven, ibadet aşkıyla icra eden, mesleğini sadece maddi bir karşılık için yapmayan, devletin kendisine belirlediği mesai limitlerinden fazlasını ortaya koyan,...

5. E/47/25/L:...eleştiriye açık, sorgulayan, empati kuran; din, dil, ırk, mezhep ayrımı yapmayan...Hurafeler konusunda halkı korkusuzca uyara bilmelidir.

13.K/30/6/L: Bulunduğu konumu kötüye kullanmamalıdır.

14.K/41/10/L:...kendi menfaatleri gereği değil hakkın menfaatlerini öne geçirebilecek şekilde davranmalıdır. Resmi görevleri dışında halktan ücret almayı düşünmemeli; örneğin, cenaze hizmetlerinde, Kur'an okuma karşılığı olarak vb...

c. Samimiyet ve Sorumluluk

11.E/62/35/L: Kendine, topluma ve işine karşı samimi olmalı, sorumluluk bilinci gelişmiş olmalı.

5. E/47/25/L: ...her türlü işi en güzel biçimde yerine getirebileceğinin farkında olması gerekir.

8.E/32.10/L: Herkes "banane, benim işim değil "derken "ben yaparım"diyerek ileri atılmalıdır. Aranan adam olmalıdır. Bu işi en iyi kim yapar dendiğinde hemen parmakla gösterilmek; bir vazife verildiğinde en iyi şekilde yerine getirmelidir. Mihrabı boşbırakmamalıdır. Toplumla önder olmalıdır.

2.E.48/25/YL:... Görevdeki bilinci sadece kendi alanıyla değil yaptığı işlemlerde her daim Allahı anlatır olmalıdır. Mazlumla umut etrafındakilere ışık olmalıdır.

25.E/47/23/YL:...toplumun önünü açan sorumluluk sahibi biri olmalıdır.

5. İNANÇ YAPISI

a. İnanç Yapısı

Öğretmenlerin neredeyse tamamı sağlam bir tevhit inancına vurgu yapmakta, Kur'an ve sahih sünnet dışında başka kaynakların inanç esaslarını belirleyici bir rol oynamaması gerektiğini belirtmektedirler. Bir öğretmen de ateizm, deizm ve agnostisizm gibi felsefi düşüncelerin imam hatipli tarafından iyi bilinmesi gerektiğine dikkat çekmektedir.

1.E/62/35/L: İmam Hatip kimliği sağlam bir inanç yapısını gerektirir, inançlarının temellerini iyi bilmelidir.

2.E.48/25/YL: Kur'an'ı merkeze alıp peygamberin sünnetiyle meczeden, kendisinin dışında farklı düşünenleri ötekileştirmeden onlarla olan diyalogu da devam ettiren, kendi inancını içselleştirip hayatına uygulayan bir inanç yapısı öngörüyor bunu tahayyül ediyorum.

4.K.32/8/L: ... inancını gereği gibi yaşamaktan hiçbir zaman çekinip utanmayan. Hayatına inancının engel olmadığını, tersine inancıyla bütünleşirse eğer çok daha mutlu ve saadet dolu bir hayatı başarılı bir şekilde geçireceğinin farkında bir nesil tahayyül ediyorum.

6.E./62/36/L: Tevhit inancını iyi kavramış,...

7.E.48/23/D: İmam hatiplinin yapması gereken ilk şey, dini ilk kaynaklarından Kur'andan ve sahih sünnetten öğrenmek olmalı. Aklını ve ilmini rehber edinmeli, düşünen, sorgulayan, sonuca varabilen bir muhakemeye sahip olmalı, toplumsal yaşam gereği belli kitlelerle iletişimi olacaktır ama bu eylemi az önce belirttiğimiz süzgeçlerden geçirerek kendi yolunu seçmeli.

9.E/45/21/L: İnanç yapısını Kur'andan almayan bir imam hatipli kesinlikle şirkten ve hurafelerden kendini arındıramaz. Bir imam hatipli şirkten uzak ve ihlaslı bir mümin olmak zorundadır.

12.K/41/7/L: Öncelikle tevhit inancının ciddi bir şekilde yerleştirilmesi gerekir. Çünkü yapılan bütün yanlış davranışların ve yozlaşmanın asıl sebebi gençlerin gereği gibi inancının sağlam olmamasıdır.

13.K/30/6/L: Allah'ın varlığı ve birliğine hakkıyla inanan bir insan hayatının her anında Allah'ın kendini gördüğünü ve yaptıklarının bir gün eline

amel defteri olarak geleceğini düşünerek yaşarsa, helal ve haram dairesini tanıyarak yaşarsa daha sağlam bir psikolojiye sahip olur.

15.E/56/32/L: Bid'at ve hurafelerden, ideolojilerden uzak, saf tevhid akidesini öğrenmeli, zihnini bu esasa göre inşa etmelidir.

19.E/8/30/L: Kur'an ve sahih sünnete uygun olmalıdır.

23.E/48/24/L: Günümüz gençliğinin ateizmden çok agnostisizm ve deizm sorunu var. İmam hatip gençliği bu düşünce ve inanç sorunlarını felsefi ve güncel-pratik düzeyde bilmeli, bunlara söylem geliştirebilmelidir.

b. Dini Pratikler-İbadetler

İmam hatiplinin ibadetlerini huşu içinde ve gereğine uygun olarak yerine getirmesi gerektiği kanaati açıkça görülmektedir.

8.E/32.10/L: ...günde 5 kere huşu ile yüce yaratıcının huzuruna durmalıdır.

10.E/29/3/YL: İnancını pratiğe dökülmeli ve sosyal manada somutlaştırılmalıdır. İnandığı gibi yaşamalıdır. İbadetlerin manevi boyutunun yanında maddi olarak güncel hayatının yansımalarının farkında olması gerekir. Örneğin namaz kılıyor Allah ile iletişim kuruyor ve fakat günlük işlerinde o Allah ile iletişimini devam ettirmeli ve bunun farkında olmalıdır. Oruç tutan bir imam hatip öğrencisinin orucun manevi özelliğinin yanında maddi olarak da yani dil ağız ve başka bakımdan bunu tam manasıyla bu inancını hayat boyu sürdürmelidir.

15.E/56/32/L: Tesettür de bir ibadettir, giyimine kuşamına dikkat etmelidir.

c. Hurafelere Karşı Hassasiyet

Meslek dersleri öğretmenlerinin hurafe, batıl inanç ve bid'at gibi inanç sorunlarına karşı hassasiyetlerini özellikle belirttikleri görülmektedir.

17. E/48/25/L: Aldığı din eğitiminin gereği olarak sahih olanla olmayana, Kur'ana uygun olanı-olmayanı, asıl olanla hurafe olanı birbirinden ayırt edebilecek anlayışa sahip olmalıdır.

20.K/5/29/L:...yanlış yerleşen hurafeleri İslamın güzelliğiyle düzeltme çabasına sahip olmalı.

22.K/27/4/L: İslami olanla kültürel olanı ayırt edebilmesi, 'kültürel olan ne kadar İslamidir?' gibi soruları sorması gerekir.

10.E/29/3/YL: Hurafelerden arındırılmış Kur'an ve sünneteki temel inançlara sağlam bir şekilde sahip olan bilinçli bir yapıda olmalıdır.

11.E/62/35/L: Kur'ana sünnete uygun, merdivenaltı dini tasavvurlardan uzak, aklını kullanan, içtihadada önem veren sahih bir inanç yapısına sahip olmalıdır. Bunları yerine getirirken şirkten uzak, hurafelerden arınmış bir inanç yapısına sahip olmalıdır.

d. İman-Akıl İlişkisi

Genel olarak öğretmenlerin akla önem verilmesi gerektiği ancak tek belirleyici olmaması gerektiği yönündeki kanaatleri öne çıkmaktadır.

10.E/29/3/YL: Düşüncelerinin temelinde Kur'an olmalı, aklını da kut-sallaştırmamalı.

7. E.48/23/D:...Aklını ve ilmini rehber edinmeli, düşünen, sorgulayan, sonuca varabilen bir muhakemeye sahip olmalıdır.

11.E/62/35/L: ...aklını kullanan, sorgulayan olmalı.

20.K/5/29/L: Aklın idrak edemeyeceği meselelerle dolmamalı,

22.K/27/4/L: Kur'anda ve sünnetteki bazı hususlar bugünün rasyonalitesine uymuyor diye hemen reddetmemelidir. Aklın sınırlı bir araç olduğunu unutmamalıdır.

25.E/47/23/YL: Bugün akıl modern bilimin sonuçlarından beslenmektedir. Elbette İslam akla önem verir ama imani konularda tek kriter de olmamalıdır.

24.E/47/20/L: İmam hatip gençliği bu düşünce ve inanç sorunlarını felsefi ve güncel-pratik düzeyde bilmeli, bunlara söylem geliştirebilmelidir.

e. Mezhep Yaklaşımları

Meslek dersleri öğretmenlerinde imam hatiplinin, ehl-i sünnet çizgisinde olması, bunun yanı sıra diğer mezheplere de saygı duyması, mezhep taassubuna sahip olmaması gerektiği düşüncesi öne çıkmaktadır. Öğretmenlerin mezheplere olan yaklaşımlarında dengeli olmayı benimzedikleri görülmektedir.

33.E.57/34/L:... ehl-i kibleyi tekfir etmeden, başka düşünce ve inançlara saygıyla yaklaşan...

5. E/47/25/L: Bir imam hatipli İslamın ana akımı sayılan ehl-i sünnet ve'l-cemaat anlayışını kendine düstur edinmeli, inancını ifade ederken peygamberimizin belirtmiş olduğu orta yol düşüncesini hiçbir zaman unutmamalı, bunun yanı sıra ana akımı ifade ediyorum diye İslam düşüncesinin diğer yan akımlarını yok saymamalı, bunlara da saygılı olmalı, itham etmemeli onlara dahi bir orta yol bularak çoğulculuk anlayışıyla yaklaşılmaya çalışan bir inanç yapısı içerisinde olmalıdır.

17.E/48/25/L: Bir imam hatipli olarak ehl-i sünnet çizgisinde sağlam bir tevhid inancına sahip olmalıdır. Güncel ve sığ tartışmalarla tevhid inancının temel esasları hakkında toplumun zihninde şüpheler uyandırmamalıdır. O konuları ilmi tartışmalarda ortaya koymalıdır.

25.E/47/23/YL: İmam hatipli ehl-i sünnet çizgisinde olmalı, bunun yanında da mezhep taassubuna saplanıp kalmamalıdır. Mezhepleri bir din gibi algulamamalıdır.

10.E/29/3/YL: Günümüzün gerçeklerinden uzak aşırı selefi yorumlarla, sorumsuzca yapılan modernist dini yorumlara karşı dikkatli olmak gerekir. İmam hatip öğrencisinin belirli bir düşünceye saplanıp kalmaması, araştırıp öğrenmeye çalışması, kişileri kutsallaştırmaması, aşırı ideolojik söylemlerden kaçınması gerekir.

21.E/62/35/L: Genelde aynı itikat özelliklerine sahip (ehl-i sünnet) öğrencilerimiz var, farklısını hiç görmedim. Farklılık beklemek imam hatiplerin realitesi göz önüne alındığında pek mümkün değil.

24.E/47/20/L: İslamafobyayı besleyen, İslam dünyasında kardeş kainanın dökülmesine neden olan mezhep anlayışından uzak durulmalıdır

Sonuç

Yapılan incelemede, imam hatipli kimliğinin oluşumuna önemli katkısı olduğu düşünülen, bu okullarda görev yapan meslek dersleri öğretmenlerinin bir imam hatiplinin nasıl olması, ne gibi özelliklere sahip olması gerektiğini içeren onların 'imam hatipli' vizyonuna ilişkin olarak dikkat çeken bazı hususları özet şeklinde vurgulamakta yarar var.

Bu çalışmada tecrübe edilen bir husus; görüşülen öğretmenlerin bazılarının ahlaklı olmak, başarılı olmak, mutlu olmak, vatana millete hayırlı bir kişi olmak, dürüst olmak gibi genel iyilik ifade eden yargıların ötesine geçmeyen beyanda bulunmalarıdır. Bu durum aslında bazı öğretmenlerin net bir vizyona sahip olmadıkları anlamına da gelebilir.

Öğretmenler yaşadıkları 15 Temmuz ve sonrası olaylara ilişkin okumalarını, tasarladıkları öğrenci özelliklerine yansıtmaktadırlar. Kandırılmamak, uyanık olmak, aklını kiraya vermemek, mehdilik inancına prim vermemek, tarikat ve cemaatlara karşı dikkatli olmak, olayları öncelikle Kur'an ve sünnet ekseninde değerlendirmek, aşırı zahiri ve batını yorumlardan kaçınmak gibi ifadeleri 15 Temmuz bağlamında kullanmış olmaları, sorgulayıcı ve daha dengeli bir anlayışı önermeleri dikkat çekici bir durumdur. Bu gösteriyor ki yaşanan güncel olaylar öğretmenlerin örtük programlarını doğrudan etkilemektedir.

Diğer bir sonuç da şudur; öğretmenlerin çoğunluğunun imam hatipli öğrenciyi sadece dini ve ahlaki anlamda değil, aynı zamanda siyasi anlamda da önder, lider, rol model olarak görmek istemeleridir. Bu anlamdaki önemli bir imam hatiplilik kimlik özelliği öğretmenlerin neredeyse çoğunun söylemlerinde bir şekilde yer etmektedir.

Öğretmenler ehl-i sünnet ekseninde bir anlayış önermekle birlikte diğer mezhepleri dışlayıcı bir anlayışa karşı çıkararak, düşünce ve inanç özgürlüğü ilkesi çerçevesinde öğrencilerin daha kapsayıcı olmaları yönündeki arzularını belirtmişlerdir. Öğretmenlerin öğrencilerinin diğer inançlar ve mezheplere karşı yaklaşımlar açısından daha demokratik tutumlar bekledikleri anlaşılmaktadır.

Meslek dersleri öğretmenlerinin öğrencilerin ezberci bir zihne sahip olmasından rahatsızlıklarını dile getirdikten sonra sorgulayan, bilgileri anlamlandıran, özellikle Kur'an ve sünnetin anlaşılmasında zihinsel mekanizmaları işleten bir zihin yapısına sahip olmaları gerektiği kanaatine sahip oldukları anlaşılmaktadır.

Öğretmenler var olan durumu menfi ifadelerle belirttikten sonra geleceğe ilişkin umutlarını koruyarak, bir taraftan objektiflik-tarafsızlık, bilginin kaynağını sorgulama, analitik düşünme gibi bilimsel düşünme süreçlerinden sayılabilecek tutum ve davranışları zikrederken, diğer yandan öğrencilerin bilim ve teknolojiyi üreten ve bunları en iyi şekilde kullanan bireyler olması gerektiğini vurgulamışlardır. Bilimselliğin sadece fen ilimlerinde değil aynı zamanda din alanında da arzulanan bir öğrenci özelliği olduğu anlaşılmaktadır.

Öğretmenler düşünme, araştırma, okuma gibi davranışların hemen ardından önyargılı olmama, objektif ve tarafsız olma özelliklerini belirtmektedirler. Tarafsızlık konusunun öğretmenlerce daha çok toplumsal tartışmalara doğrudan taraf olmama anlamında kullanıldığı, gerekli araştırma ve okumaların yapılması sonucunda karar verme mekanizmasının bir aşaması olarak görüldüğü açıktır.

Öğretmenler öğrencilerinin aktualiteyi, güncel olanı kavrayabilecek, bunun yanında da yeniliklere açık, yenilik arayışında olan bireyler olmalarını arzu etmektedirler.

Öğretmenler aklın kullanılmasını Kur'anın- dinin anlaşılması bağlamında öne çıkarmakla birlikte, bu metodolojik dini yaklaşımı hurafelere, sosyal dini anlamda istisamlara karşı bir yöntem olarak düşünmektedirler.

İmam hatiplinin daha zeki olması, üstün öğrenme isteği ve kabiliyetine sahip olması gerektiği kanaatine sahip öğretmenler bulunmaktadır.

Öğretmenlerin ortak ahlaki özellik vurgusu dürüstlük ve tutarlılık üzerine olmuştur. Özellikle de öğrencilerin sözleri ile davranışlarının tutarlığı üzerine yoğun bir vurgu olduğu görülmektedir.

Öğretmenler öğrencilerin çalışkan birer birey olmalarını istemektedirler, ancak bu çalışma faaliyetini imam hatipli olmakla öğrenciye yüklenen bir görev olarak görmekteledir.

Öğretmenler teknoloji bağımlılığını önemli bir ahlaki sorun olarak görmekte, özellikle internet ve sosyal medyayı uygun şekilde doğru amaçlar için kullanabilen imam hatipli olması gerektiğini belirtmişlerdir.

Öğretmenler bekledikleri ahlaki özellikleri belirtirken bu özelliklerin imam hatiplilik ruhu ifadesine sıkça vurgu yaparak bu ifade çerçevesinde anlamlandırdıkları görülmüştür. Yani öğretmenlere göre herkesten beklenilecek bu ahlaki sıfatların bir imam hatipli de olması elzem hale gelmektedir.

Öğretmenlerin arzuladıkları öğrencilerin ahlaki özellikleri arasında edep, hayâ, iffet gibi kavramlar öne çıkmıştır. Bu kavramlar ifade edilirken kız-erkek arkadaşlığı, küfürlü konuşmak, modaaya uygun ancak öğretmenlerin sahip oldukları İslami anlayışa uygun biçimde giyinmek, makyaj yapmak gibi davranışlar örnek verilerek izah etmeye çalışılmıştır.

Öğretmenlerin tamamı İmam Hatip Lisesi öğrencisinin herhangi bir siyasi-politik oluşumun peşinden saplantılı bir şekilde gitmemesi, bir düşünceye körü körüne bağlanmaması gerektiği konusunda hem fikir olmakla beraber, ideoloji tercihi konusunda net bir fikir beyan etmemekte ve vakıaya ilkesel yaklaşarak öğrencilerin Kur'anı temel alarak ideolojik-siyasi tercihlerde bulunmaları gerektiği fikrini belirtmişlerdir.

Siyasi-politik tercihlerde öğrencilerin duyarsız kalmamaları gerektiğini, apolitik bir kimliğe sahip olmamaları gerektiğini 'imam hatiplilik kimliği' ile ilişkilendiren öğretmenler olmuştur.

Öğretmenler öğrencilerin sahip olması gerektiğini düşündükleri siyasi özellikleri sayarken ortak olarak kullandıkları kavramlar, vatan, millet, bayrak, bağımsızlık, birlik, bütünlük, kardeşlik, özgür irade ve demokrasi olmuştur. Öğretmenlerin bazıları da bu milli söylemleri 15 Temmuz darbe girişimini referans göstererek kullanmışlardır. Yaşanan güncel siyasi-politik olayların öğretmenlerin örtük müfredat kodlarını belirlediği görülmektedir.

İdeolojik değil ama siyasi partiler anlamında imam hatiplinin halk arasındaki konumundan dolayı tarafsız olması gerektiğini düşünen öğretmenler de bulunmaktadır.

Öğretmenler İslam kardeşliği, dünya Müslümanları ve ümmet kavramlarını sıklıkla kullanmışlardır. Dünya müslümanlarının dertlerine karşı duyarlı bir imam hatipli profili arzulanmaktadır.

Öğretmenler imam hatiplinin siyasi tutum ve davranışlarını tasvir ederken demokratik tutum ve davranışları öne çıkardıkları görülmüştür. İlkesel davranmak, herhangi bir kişi ya da sosyal-siyasal yapıya körü körüne bağlı olmamak, eleştirel yaklaşmak, başkalarının düşünce inanç ve kanaatlarına saygılı olmak, hatta onların düşüncelerini ifade etme hürriyetini savunmak, herhangi bir grup cemaat ya da siyasi partinin militanca savunucusu olmamak gibi ifadeler öne çıkmaktadır.

Öğretmenler İmam hatip lisesi öğrencilerinin sanatla ilgili eğilimleri ve mevcut uygulamalar hakkında izlenimlerini dile getirdikten sonra, olmasını arzuladıkları özellikleri de belirtmişlerdir. Genellikle imam hatip liselerinde sanat eğitiminin çok gerekli olduğu halde yetersiz olduğu, akademik eğitime ağırlık verildiği, öğrencilerin sanata dair eğilimlerini fark etmelerine rağmen bunların geliştirilmesi için uygun ortamın olmadığını ifade etmişlerdir. Öğrencilerin edebiyat yanında görsel sanatlara da yönlendirilmesi gerektiği düşüncesi vardır. Resim, karikatür, tiyatro, sinema gibi sanatlara da öğrencilerin yönlendirilmesi gerektiği, bunların yaşadığımız çağda imam hatiplinin kendini ifade etmesi, sesini duyurması için elzem olduğu kanaatine sahiptirler. Öğrencilerin dinledikleri müzik türlerini değerlendiren bir öğretmen de, öğrencilerin rap türü müzik dinlediklerini, buna karşı olmamakla birlikte ilahi ve türkü türü müzikleri de dinlemelerini arzu ettiğini belirtmiştir.

Öğretmenler çoğunlukla öğrencilerin alt ve orta sosyo ekonomik kesimden geldiklerini belirterek, öğrencilerin genelde akıllı telefon tüketimini, özelde de kızların kıyafet tüketimini örnek göstererek bilinçli bir tüketim kültürüne sahip olmaları gerektiğini vurgulamışlardır.

Genelde öğrencilerin kaba ve küfürlü konuşmadıkları, saygılı olduklarını belirten öğretmenler, bunun da ötesinde bir imam hatiplinin adabı muşeret ve nezaket kurallarına uyan birer birey olmalarını arzuladıklarını ifade etmişlerdir.

İmam hatiplinin İslami bir kültüre sahip olması, kendi tarihinden beslenmesi, kültürel olanla dini olanı, sahih olanla hurafe olanı ayırt edebilmesi, kültürünü muhafaza ederken geliştirmesi, yeni yaşam koşullarına adapte edebilmesi, diğer kültürleri tanıma gayreti içinde olması gibi özellikler imam hatipli vizyonu özelliği olarak vurgulanmıştır.

Medya kültürü üzerine sıklıkla vurgu yapılmış, teknoloji okuryazarlığının imam hatipli özelliği olması gerektiği belirtilmiştir. Özellikle sosyal medya kullanımı konusunda imam hatiplinin herkes gibi davranamayacağı, ahlaki-etik kurallara uyması gerektiği üzerinde durulmuştur.

İmam hatiplinin okuma kültürüne sahip olması gerektiği, okuma alışkanlığı ve kültürü olmayan bir imam hatiplinin düşünülemez olduğu ortak kanaat olarak ortaya çıkmaktadır.

Mesleki anlamda öğretmenlerin tamamı imam hatip lisesini bir meslek lisesi olarak görmediklerini, din görevliliğinin onların yapabilecekleri mesleklerden biri olduğunu, hangi mesleği yaparsa yapsın, imam hatiplinin mesleğini en iyi şekilde icra etmesi, alanında kendini geliştirmesi, mesleki etik değerlere uyması, ahlaki kurallara riayet etmesi gerektiği yargısını ortaya koymuşlardır. . Bu düşüncenin altında İmam Hatip liselerinin misyonunun sadece din görevlisi yetiştirme olmadığı yönündeki öğretmen ve öğrencilerde yer eden yaygın kanatın varlığından söz edilebilir.³⁷

Mesleki alanda en çok üzerinde durulan konu mesleki yeterlik ve gelişim olmuştur. Her imam hatiplinin asgari düzeyde de olsa dini uygulamaları yürütebilecek düzeyde olması gerektiği fikri öne çıkmaktadır.

Katılımcıların en çok önemsedikleri, imam hatiplinin sahip olması gereken mesleki etik özellikleri sırasıyla güvenilirlik, tarafsızlık, samimiyet, sorumluluk, özveri olmuştur. İki öğretmen de kul hakkı bilinci üzerinde ısrarla durmuştur.

İnanç yapısı olarak sağlam bir tevhit inancına vurgu yapılmış, ehl-i sünnet çizgisi ana karakter olarak ortaya çıkmıştır. Kur'an ve sahih sünnetin anlaşılması ve uygulanması vurgusu öne çıkmaktadır.

Batıl inanç, hurafe ve bid'atler karşısında bilinç sahibi olmak, gelenek ile sahih dinin ayrımını yapabilmek ifadeleri yer almıştır.

İmam hatiplinin günümüz gençliğinin ateizm-deizm gibi düşünce ve inanç sorunlarına cevap verebilecek kapasitede ve duyarlılıkta yetişmesi gerektiği düşünen öğretmenler bulunmaktadır.

Katılımcıların ortak kanaati, imam hatiplinin mezhep konusunda mutedil, ifrat ve tefritten uzak, aşırı zahiri ve batını yorumlardan uzak bir çizgiye sahip olmaları gerektiği şeklindedir.

Öğretmenlerin bir kısmı tasavvuf-tarikat konusunda kesin bir tutum sergilememekle beraber, bir imam hatiplinin mehdi inancına, rabıta uy-

37 Aşlamacı, İbrahim. Aşlamacı, İbrahim. *Öğrenci ve Öğretmenlerine Göre İmam-Hatip Liseleri*. İstanbul. dem.2017, s.135

gulamasına, tarikat şeyhlerinin aşırı yüceltilmelerine kesinlikle prim vermemesi gerektiğini ifade etmişlerdir.

İmam hatiplinin Türkiye'deki cemaatlerin ve dini oluşumların sosyolojik bilgisine sahip olması gerektiği, ancak hiçbir cemaatle sorgulamaksızın sabit bir organik bağlantı kurmaması gerektiği belirtilmiştir.

Lisansüstü öğrenim yapmış olan öğretmenlerin diğerlerine göre öğrencilerde bilişsel yapıya yönelik akademik beklentilerin daha belirgin olduğu görülmüştür.

Öneriler

İmam Hatip Liseleri/Okulları üzerine yapılan tartışmaların önyargılara, ideolojik kabullere değil bilimsel verilere dayalı olarak yürütülmesi gerekmektedir. Bu okulların ürettiği insan modeli, sistem sorunu oluşturan tehlike algıları, temelsiz suçlamalar, dışlama yaklaşımları ya da tamamen idealleştirme ekseninde değil, Anadolu coğrafyasının sosyolojik dinamiklerinin beslediği ve onun doğal bir parçası olarak ele alınmalıdır. Türkiye'ye özgü olarak gelişen tarihi, sosyal ve siyasal koşulların bir sonucu olarak karşımıza çıkan imam hatip okullarının, içeriğini oluşturan süreçlerin de iyi analiz edilmesi; bu kurumlara öğretmen yetiştirme düzeninden kurum felsefesine, resmi eğitim-öğretim programlarından işlemekte olan örtük programlara kadar, okulların ürettiği insan tipini ortaya çıkaran tüm etkenler bilimsel anlamda çözümlenmelidir.

Temelde eğitim kurumlarının içeriğini dolduran, resmi programları pratiğe döken, kendilerine sunulan imkanları kullanan ya da kullanmayanlar öğretmenlerdir. İmam hatipli kimliğinin oluşumunda özellikle bu kurumlarda çalışan meslek dersleri öğretmenlerinin; onların inanç, düşünce, kanaat ve vizyonlarının etkisi vardır. Bu anlamda imam hatip okullarına öğretmen yetiştiren kurumlar olarak ilahiyat fakülteleri gibi yüksek din eğitimi veren kurumların da kurumsal kimlik açısından ele alınması zorunludur.

KAYNAKÇA

- Aşlamacı, İbrahim. *Öğrenci ve Öğretmenlerine Göre İmam-Hatip Liseleri*. İstanbul: dem, 2017.
- Ayhan, Halis. *Türkiye’de Din Eğitimi*. İstanbul: dem, 2014.
- Ayık, Ahmet, ve Şükrü Ada. «İlköğretim Okullarında Oluşturulan Okul Kültürü İle Okulların Etkliliği Arasındaki İlişki.» *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 8, no. 2 (2009): 429-446.
- Balcı, Ali. *Etkili Okul Geliştirme, Kuram Uygulama ve Araştırma*. Ankara: Pegem A Yayıncılık, 2002.
- Baş, Türker, ve Ulun Akturan. *Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin, 2013.
- Bursalıoğlu, Ziya. *Okul Yönetiminde Yeni Yapı ve Davranış*. Ankara: Pegem Özel Eğitim ve Hizmetleri, 2000.
- Büyükbaykal, Güven N. «Günümüzde Kurumsal Kimlik Olgusunun Yeri ve Önemi.» *İletişim Fakültesi Dergisi*, no. 22 (2005): 61-65.
- Çelik, Vehbi. «Eğitim Yönetiminde Vizyoner Liderlik.» *Eğitim Yönetimi*, no. 4 (1997): 465-474.
- . *Okul Kültürü ve Yönetimi*. Ankara: Pegem A Yayıncılık, 2002.
- Eğinli, Temel, ve Yeygel Çakır. «Toplum Kültürünün Kurum Kültürüne Yanışması.» *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi* 3, no. 2 (2011): 37-50.
- Ekiz, Durmuş. *Eğitimde Araştırma Yöntem ve Metodlarına Giriş*. Ankara: Anı, 2003.
- Erdem, Orhan, ve Metin Dikici. «Liderlik ve Kurum Kültürü Etkileşimi.» *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 8, no. 29 (2009): 198-213.
- Güler, Ahmet, Mustafa Bülent Halıcıoğlu, ve Serkan Taşğın. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin, 2013.
- Karasar, Niyazi. *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel, 2007.
- Korkut, Adem, ve Özge Hacıhafızoğlu. «Öğretmenlerin Okul Kültürünü Algılama Düzeyleri: Büyükçekmece Örneği.» *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi www.esosder.org* 10, no. 37 (2011): 135-152.
- Köse, Sevinç, Semra Tetik, ve Cuma Ercan. «Örgüt Kültürünü Oluştura Faktörler.» *Yönetim ve Ekonomi* 7, no. 1 (2001): 219-242.
- Kuş, Elif. *Nitel Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Anı, 2009.
- Kuşakçioğlu, Arzu. *Marka Kimliği, Kurum Kimliği ve Aralarındaki Bağlantı*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.
- Macit, Mustafa. «Medyada “İmam Hatipli” Sosyal Temsilleri:Kollektif Bir Kimlik Söylemindeki Toplumsal İz Düşümler.» Düzenleyen dem ed. Recep Kaymakcan vd. “100. Yılında İmam Hatip Liseleri” Uluslararası Sempozyumu. İstanbul: dem , 2015. 343-358.
- Mayring, Phlip. *Nitel Sosyal Araştırmaya Giriş*. Ankara: Bilgesu, 2011.
- MEB. *Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri (Temel Dinî Bilgiler, Sıyer, Fıkıh, Tefsir, Dinler Tarihi, Hadis, Akaid, Kelam, Hitabet ve Mesleki Uygulama) Öğretim Programları*. Ankara: Talim Terbiye Kurulu, 02/05/2017.
- Mertler, Feridun, Yahya Doğar, ve Bijen Filiz. *Örtük Program, Beden Eğitimi Öğretmenlerinin Sınıf İçi ve Sınıf Dışı Davranışları*. ? : ?, 2011.
- Miles, Matthew B., ve A. Michael Huberman. *Nitel Veri Analizi*. Ankara: Pegem Akademi, 2015.
- Okay, Ayla. *Kurum Kimliği*. Ankara: MediaCat Kİtapları, 2000.

- Öcal, Mustafa. *Medresetü'l-Emme ve'l-Huteba'dan İmam Hatip Liselerine Bizim Okullarımız*. İstanbul: Önder, 2011.
- . *Osmanlı'dan Günümüze Din Eğitimi*. İstanbul: Düşünce, 2011.
- Sezgin, Ferudun. «Öğretmenlerin Örgütsel Bağlılığının Bir Yordayıcısı Olarak Okul Kültürü.» *Eğitim ve Bilim* 35, no. 156 (2010): 142-159.
- Sönmez, Melek Alev. «Meslek Liselerinde Örgüt Kültürü.» *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, no. 45 (2006): 85-108.
- Şahin, Semiha. «Okul Kültürünün Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi.» *Elementary Education Online* <http://ilkogretim-online.org.tr> 9, no. 2 (2010): 561-575.
- Terzi, Ali Rıza. «İlköğretim Okullarında Örgüt Kültürü.» *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, no. 43 (2005): 423-442.
- Veznedaroğlu, R.Levent. *Okulda ve Sınıfta Örtük Program (Bir Özel İlköğretim Okulu Örneği)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, 2007.
- Yavuz, Yaşar, ve Emel Yılmaz. «Resmi ve Özel İlköğretim Okullarının Okul Kültürü Üzerine Öğretmen ve Öğrenci Görüşleri.» *International Journal of New Trends in Arts, Sports & Science Education* 1, no. 3 (2012): 76-90.
- Yıldırım, Ali, ve Hasan Şimşek. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2006.
- Yıldırım, Bilal. *Okul Yöneticilerinin Kültürel Liderlik Rollerinin Öğretmenlerin İş Doyumuna ve Meslek Ahlakına Etkisi*. Doktora Tezi, Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001.